

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

До захисту допустити:
Завідувач кафедри

Світлана МАКАРЕНКО
«21» листопада 2025 р.

«Казкопедагогіка як метод корекції емоційного стану дітей дошкільного віку»

Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта. Інклюзія»
Круподьорової Надії Юріївни
Науковий керівник: **Фунтікова О. О.**, професор кафедри дошкільної освіти, доктор педагогічних наук, професор
Рецензент: **Кузьменко Ю. А.**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освіти та управління навчальним закладом Класичного приватного університету, м. Запоріжжя

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою:
92 А «Відмінно»
« 22» грудня 2025 р.

Секретар ЕК
Оксана ПОПОВСЬКА

Київ - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-НАУКОВІ ОСНОВИ КАЗКОПЕДАГОГІКИ	
1.1. Теорія фантазії як складова психічного процесу дитини.....	7
1.2. Наукові дослідники про теорію фантазії.....	10
1.3. Основні складові казкопедагогіки	21
1.4. Характеристики казок за різними континентами. Суспільне і відмінне для дітей	31
Висновки до розділу 1	35
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ДІАГНОСТИЧНИХ МЕТОДИК З КАЗКОПЕДАГОГІКИ	
2.1. Казка як діагностичний метод дослідження емоційного стану дітей дошкільного віку	38
2.2. Результати дослідження. Обговорення	47
2.3. Рекомендації і пропозиції у роботі з казкопедагогікою для вихователів ЗДО.....	52
Висновки до розділу 2.....	55
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах особливої значущості набуває проблема психоемоційного благополуччя дітей дошкільного віку. Діти з раннього віку стикаються з інформаційним перевантаженням та стресовими ситуаціями, що в свою чергу зумовлюють зростання випадків прояву емоційної нестабільності, агресивності, тривожності та замкненості. В цих умовах виникає потреба у пошуку засобів, які б не лише забезпечували виховання та розвиток, але й сприяли корекції негативних проявів та емоційній стабілізації у поведінці дітей [54].

Як відомо, дошкільний вік є періодом формування моральних якостей, розвитку творчого мислення та уяви, становлення емоційної сфери. Тож вчасно проведена корекційно-педагогічна допомога постає важливим фактором гармонійного розвитку особистості. У зв'язку з цим постає питання впровадження у заклади дошкільної освіти [42] методів, які б були здатні забезпечити ефективний психокорекційний вплив базуючись на природі дитячого сприйняття.

Одним із методів являється казкопедагогіка, яка в свою чергу ґрунтується на використанні казки у вигляді універсального засобу виховання, розвитку і терапії [23; 25]. Казка для дитини являється зрозумілою моделлю навколишнього світу, яка дає можливість відтворювати життєві ситуації, долати конфлікти, страхи й емоційні переживання. Під час взаємодії з казковими образами діти починають усвідомлювати власні почуття, знаходити способи вирішення проблем, співпереживати.

Уява дошкільника — це потужний інструмент, що дозволяє виходити за межі безпосереднього досвіду. Дитина не просто запам'ятовує те, що бачить, а й створює в голові цілі світи, події та явища, з якими ніколи не стикалася. Саме ця здатність до фантазування значно поглиблює її пізнання навколишньої дійсності [13].

І одним з найкращих способів плекати цю здатність є казка. Завдяки своїй дивовижній психологічній силі вона стає ключем до внутрішнього світу дитини, передаючи їй цінні моральні орієнтири. Казка вчить розрізняти добро і зло, допомагає долати власні слабкості та розвивати такі важливі почуття, як емпатія та дружба, стаючи незамінним інструментом у всебічному розвитку особистості [5; 9].

Актуальність дослідження теми відповідає вимогам Базового компонента дошкільної освіти (2021 р.) [43], в якому визначено завдання з формування у дітей здатності до саморегуляції, емоційного інтелекту та соціальної компетентності [41]. Використання казкопедагогіки цілком відповідає цим завданням в освітньому процесі, бо поєднує в собі виховний, освітній та розвивальний потенціал [4; 12; 46].

Проблеми застосування казок досліджували такі науковці, як Б. Беттельгайм, І. Вачков, А. Гнездилов, Х. Дікман, П. Естес, Т. Зінкевич-Євстігнєєва, П. Жебєлев, С. Карпман, Б. Кокс, М. Панфілов, О. Петров, Н. Радіна, Д. Соколова, Р. Ткач, К. Юнг та інші [10; 18]. У їхніх працях виділено різні типи казок та їхні терапевтичні функції, описано методи й прийоми роботи з казкою, а також наведено конкретні технології казкотерапії. Водночас особливо актуальним залишається питання діагностичного використання казки — тобто визначення проблеми та з'ясування причин її виникнення за допомогою казкопедагогічних методик [11; 20].

Фантазія - важлива умова нормального розвитку особистості дитини, вона необхідна для вільного виявлення його творчих можливостей. У дошкільному віці фантазія виступає як одна з найважливіших умов засвоєння суспільного досвіду. І на допомогу приходять казка. Адже казка для дитини - це не просто вигадка, фантазія, це особлива реальність світу почуттів. Завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, але й серцем. І не тільки пізнає, а й відгукується на події і явища навколишнього світу. У казці черпаються перші уявлення про справедливість і несправедливість добро і зло. Слухаючи казки, діти глибоко співчують персонажам, у них

з'являється внутрішній імпульс допомоги, захисти. Але саме головне виникає бажання створити власну казку, дитина починає активно фантазувати [6; 49; 7].

Визнаючи наукову цінність наявних праць, ми вважаємо актуальним подальше поглиблення теоретико-практичних засад використання казкопедагогіки. Наше дослідження спрямоване на вивчення її корекційного впливу на емоційний стан дошкільнят з подальшою розробкою відповідних методичних рекомендацій.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність казкопедагогіки як методу корекції емоційного стану дітей дошкільного віку.

Обрана тема зумовила наступні **завдання дослідження**:

- проаналізувати науково-теоретичні основи дослідження; розкрити сутність понять «фантазія» та «казкопедагогіка» в психолого-педагогічній літературі.

- діагностувати та виявити особливості емоційного стану дітей дошкільного віку.

- розробити систему занять спрямовану на гармонізацію емоційних станів дошкільнят.

- сформулювати методичні рекомендації для вихователів ЗДО щодо використання казкопедагогіки в освітньому процесі.

Об'єкт дослідження – соціокультурна символічна діяльність дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – зміст казкопедагогіки та її вплив на емоційний стан дітей дошкільного віку .

У процесі дослідження для розв'язання поставлених завдань використано комплекс наступних методів:

- а) теоретичні: аналіз, синтез та систематизація психолого-педагогічної літератури з метою визначення стану розробленості проблеми, розкриття

сутності ключових понять («казкопедагогіка», «фантазія», «психоемоційний стан») та обґрунтування теоретичних засад дослідження;

б) емпіричні: педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи), спостереження, бесіди з дітьми та вихователями, психодіагностичні методики, спрямовані на вивчення рівнів розвитку уяви та особливостей психоемоційного стану дошкільнят;

в) статистичні: кількісний та якісний аналіз емпіричних даних для перевірки ефективності розробленої системи роботи та обґрунтування висновків дослідження.

Практичне значення одержаних результатів:

- розроблені методичні рекомендації та система занять з казкопедагогіки можуть бути безпосередньо впроваджені в практику роботи з дітьми у ЗДО для гармонізації їхнього емоційного стану, розвитку уяви та навичок емоційної саморегуляції.

- матеріали та висновки дослідження можуть бути використані у лекційних курсах та на семінарських заняттях у закладах вищої освіти при підготовці майбутніх вихователів та дитячих психологів.

Апробація результатів роботи: за темою кваліфікаційної роботи подано статтю до “Магістерських студій психолого-педагогічного факультету” Маріупольського державного університету. Окремі розділи кваліфікаційної роботи були представлені та обговорені на: форумі молодих науковців присвяченому Дню науки; проведенні методичного заходу для вихователів закладу дошкільної освіти №52 “Райдуга” Бахмутської міської ради Донецької області; круглому столі учасників студентського наукового товариства кафедри “Дошкільної освіти” Маріупольського державного університету “Майбутнє дошкільної освіти крізь призму магістерських досліджень”.

Структура роботи: вступ, два розділи, висновки з розділів, загальні висновки, список використаних джерел 59 найменувань). Загальний обсяг роботи – 66 с.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-НАУКОВІ ОСНОВИ КАЗКОПЕДАГОГІКИ

1.1. Теорія фантазії як складова психічного процесу дитини

Фантазія – це психічний процес створення нових образів, уявлень та ідей, які не мають прямого аналога в реальному досвіді людини [13]. Вона є основою творчості, гри, мистецької діяльності та важливим чинником розвитку особистості. Звісно, ось розгорнутий текст, який перетворює ваші тези на зв'язний академічний опис теорії фантазії, що підійде для теоретичного розділу вашої роботи.

Теорія фантазії охоплює широкий спектр психічних процесів, від когнітивних механізмів до соціокультурних функцій. Для повного розуміння її ролі, зокрема у розвитку дитини, важливо розглянути її ключові аспекти.

Когнітивні та нейробіологічні основи - фантазія тісно пов'язана з уявою (imagination), проте виходить за її межі. Якщо уява — це загальна здатність створювати уявні образи та моделювати ситуації (включно з реалістичними), то фантазія найчастіше є її підтипом, що характеризується високим рівнем оригінальності, віддаленості від реальності та створенням принципово нових комбінацій. Водночас творчість — це вже процес реалізації ідей, породжених фантазією; вона включає оцінку, відбір та втілення задуму [13; 47].

В основі когнітивних механізмів фантазії лежить рекомбінація пам'яті. Фантазія рідко створює щось "з нуля", натомість вона активно використовує фрагменти епізодичної (особисті спогади) та семантичної (знання про світ) пам'яті. Елементи минулого досвіду ніби "переставляються" у нові, незвичні конфігурації.

Важливу роль відіграють ментальні моделі та симуляція. Через уявлення людина "програє" в голові різні сценарії, перевіряючи можливі дії та їхні наслідки без необхідності фізичної реалізації. Це є критично

важливим для планування, прийняття рішень та навчання на гіпотетичних помилках. Ядром творчого аспекту виступає асоціативне мислення — здатність знаходити неявні зв'язки, метафори та аналогії [2; 3].

Зріла фантазія вимагає балансу між спонтанністю (вільні образи) та виконавчим контролем (відбір, оформлення та вербалізація ідей). Цей процес забезпечує розвиток мислення та здатність до моделювання майбутнього [16].

З нейробіологічної точки зору, фантазія не є функцією однієї ділянки мозку. Сучасні дослідження вказують на динамічну взаємодію кількох нейронних мереж. Ключову роль відіграє так звана "Мережа пасивного режиму роботи мозку" (Default Mode Network), що активується, коли ми не зосереджені на зовнішніх завданнях (включає медіальну префронтальну кору та задню частку поясної звивини). Також задіяні гіпокампи (для реконструкції епізодів пам'яті) та фронтальні ділянки (що відповідають за контроль та селекцію уявних образів).

Фантазія виконує низку життєво важливих функцій для психічного розвитку та адаптації:

- творчість та інновація: це пряме джерело нових ідей у мистецтві, науці та техніці.

- когнітивне моделювання: дозволяє прогнозувати наслідки та готуватися до майбутніх подій.

- емоційна регуляція: фантазія служить потужним інструментом для роботи з емоціями. Вона дозволяє втекти від стресу, компенсувати незадоволені потреби (наприклад, у безпеці чи визнанні) та створювати позитивні образи для самозаспокоєння. Вона формує унікальний внутрішній світ дитини, допомагає емоційно проживати сюжети казок, ігор та художніх творів, а також сприяє зняттю емоційної напруги через самовираження [18; 32; 49].

- соціальна функція та емпатія: уміння уявити себе на місці іншої людини, "влізти в її шкіру" — це фундаментальна основа для розуміння чужої перспективи та розвитку емпатії [1].

- формування ідентичності: через уявні сценарії ("ким я можу стати") людина формує особистісний наратив та уявлення про свої можливі "Я".

- соціокультурна функція: на вищому рівні фантазія дозволяє осягати культурні смисли. Вона є основою для створення та розуміння казок, міфів, легенд та символів, які передаються з покоління в покоління [10; 57].

Прояви фантазії не є однорідними. Її можна класифікувати за різними типами:

- репродуктивна (відтворювальна): базується на переробленні та реконструкції реальних образів. Часто використовується у навчанні (наприклад, уявити історичну подію за описом).

- творча (генеративна): народжує якісно нові ідеї, оригінальні метафори та художні образи, що не мають прямих аналогів у дійсності.

- мрійлива (daydreaming): легкі, часто емоційно-заряджені сцени, які можуть бути як адаптивними (відпочинок, планування), так і відволікаючими.

- контрфактична ("якби..."): уявлення про альтернативні сценарії минулого чи теперішнього. Це важливо для навчання на помилках та формування моральних суджень.

- символічна/міфопоетична: формує абстрактні символи, архетипи та міфи, що є основою мистецтва та культури.

Процес розвитку фантазії має чітку вікову динаміку. У ранньому дитинстві (1,5–6 років) відбувається справжній "вибух" фантазії. З появою символічної гри дитина починає використовувати предмети-замінники та активно програвати сценарії "що-як-ніби". Фантазія служить "тренувальним майданчиком" для соціальних ролей та емоцій [6].

У дошкільному та молодшому шкільному віці спостерігається інтенсивна сюжетна творчість, діти створюють складні рольові ігри. У підлітковому віці фантазія стає більш абстрактною, з'являються складніші внутрішні наративи та ідеї про майбутнє. У дорослості вона використовується більш цілеспрямовано (професійна креативність,

планування). З віком когнітивна гнучкість може знижуватись, але це часто компенсується багатством досвіду та знань.

У практичній психології та педагогіці існують різні методи оцінювання фантазії:

- стандартизовані тести: наприклад, Тести Творчого Мислення Торренса (ТТСТ) або Тест на альтернативне використання (AUT), що вимірюють гнучкість, швидкість та оригінальність мислення [3; 35; 47].

- арт- та вербальні завдання: методики на кшталт "казкотворчість" (придумати казку), продовження історії, малюнки на задану або вільну тему.

- спостереження та портфоліо: аналіз рольових ігор дітей, збір та аналіз їхніх творчих продуктів (малюнків, конструкцій).

Ключовим є розрізнення адаптивних та дезадаптивних проявів фантазії. Адаптивні — це натхнення, креативні рішення, засіб емоційного відновлення та розвитку емпатії. До дезадаптивних відносять, наприклад, "Maladaptive daydreaming" (нав'язливе, надмірне фантазування, що заважає повсякденному функціонуванню) або фантазії, які перетворюються на повну втечу від реальності. У клінічних випадках важливо пам'ятати, що надмірна фантазійна продукція може співіснувати з психотичними симптомами, що потребує ретельної диференційної діагностики.

1.2. Наукові дослідники про теорію фантазії

Жан-Жак Руссо (1712–1778) вважав фантазію природним проявом дитинства, що розвивається у грі й казках. Видатний французький філософ, письменник, педагог, музикант, один із найвпливовіших мислителів епохи Просвітництва, який справив величезний вплив на розвиток політичної, педагогічної та соціальної думки Європи. Народився в Женеві (Швейцарія) у родині годинникаря. Значну частину життя провів у Франції, перебуваючи в тісному інтелектуальному колі енциклопедистів, але часто конфліктував через власну незалежну й радикальну позицію. Був автором як художніх

творів ("Нова Елоїза", "Сповідь"), так і політико-філософських ("Про суспільний договір") та педагогічних ("Еміль, або Про виховання") трактатів. Його ідеї стали ідейною передумовою Великої французької революції. Руссо вважав, що людина від природи добра, але суспільство і культура часто псує її, породжуючи нерівність, несправедливість, залежність. Він виступав проти надмірного раціоналізму, розкоші та соціальних ієрархій, стверджуючи, що вони руйнують гармонію між людьми. Ідеал – повернення до природності, простоти, щирості. Руссо розвинув концепцію народного суверенітету: влада належить народу, який через "загальну волю" визначає закони. Він різко критикував монархію, виступав за рівність і свободу. Його ідеї лягли в основу сучасних принципів громадянських прав, самоврядування та конституціоналізму. Педагогічні ідеї "Еміль, або Про виховання" (1762). Один із найвідоміших педагогічних трактатів світу. Основні принципи: дитина має виховуватись у гармонії з природою; розвиток має бути поступовим, відповідно до вікових етапів; головне завдання виховання — формування вільної, моральної особистості; важливість виховання через діяльність, досвід, а не лише книжкове навчання. Руссо вважають попередником сучасної гуманістичної педагогіки. Писав романи, автобіографії, публіцистику, музику. "Нова Елоїза" — один із найпопулярніших романів XVIII ст., що вплинув на розвиток європейської літератури й романтизму. "Сповідь" — перша велика автобіографія нового часу, де автор відверто аналізує власне життя. Руссо заклав підвалини: політичної демократії (народний суверенітет, права людини); педагогіки нового типу (дитина як цінність, природне виховання); романтизму в літературі й мистецтві (культ природи, почуттів, щирості). Його ідеї надихали французьких революціонерів, педагогів та мислителів.

Іммануїл Кант (1724–1804) — трактував уяву та фантазію як "синтезатор" досвіду та розуму. Німецький філософ, засновник класичної німецької філософії, автор критичної системи, яка докорінно змінила західну думку. Його вчення про пізнання, мораль і свободу вплинуло на розвиток

філософії, психології, педагогіки та естетики. Кант вважав, що пізнання можливе лише завдяки взаємодії двох чинників: чуттєвого досвіду (те, що ми отримуємо через відчуття); розумових категорій (форми мислення, які впорядковують досвід). Його центральна ідея — критичне дослідження меж людського пізнання. Людина не пізнає "річ у собі" (сутність речей), але може зрозуміти явища через власні форми сприймання й мислення.

У трактуванні Канта уява і фантазія займають ключове місце: "синтезатор" досвіду і розуму. Уява виступає посередником між чуттєвістю та розумом: вона синтезує хаотичні враження у впорядковані образи, які можуть бути осмислені розумом. Без уяви досвід залишився б «розірваним», а мислення — порожнім. У "Критиці чистого розуму" Кант підкреслює, що уява не лише відтворює образи, а й активно формує зв'язки, створює умови для можливості досвіду. Це "непомітна" діяльність свідомості, яка структурує світ. У "Критиці здатності судження" Кант розглядає уяву як основу художньої творчості та естетичного споглядання. Фантазія у мистецтві діє вільніше, ніж у пізнанні, породжуючи нові образи й гармонію між чуттєвим та розумовим. Саме взаємодія уяви та розуму створює почуття прекрасного. Теорія пізнання: "Чуття без понять — сліпі; поняття без чуття — порожні". Світ ми сприймаємо крізь апріорні форми (простір, час) і категорії розуму. Моральність ґрунтується не на користі чи почуттях, а на категоричному імперативі (універсальному моральному законі). Людина — вільна істота, яка має діяти так, щоб її вчинок міг стати загальним правилом. Прекрасне — це гармонія між уявою й розумом у вільній грі здібностей. Піднесене пов'язане з величчю, що перевищує можливості уяви, але стверджує велич розуму. У педагогіці ідеї Канта надихнули розвиток гуманістичного виховання: формування моральної автономії особистості, розвиток внутрішньої свободи. У психології його концепція уяви стала основою подальших досліджень когнітивних процесів, символічної діяльності та ролі фантазії у творчості. Його теза про активність свідомості передбачила ідеї сучасної когнітивної науки. Кант заклав фундамент для

наступних мислителів: Фіхте, Шеллінга, Гегеля, Шопенгауера. Його вчення про уяву вплинуло на романтиків, психологів (Фрейда, Юнга), а також на сучасні когнітивні концепції уяви як творчого механізму мислення.

Отже, Іммануїл Кант розглядав уяву та фантазію не як другорядні функції, а як центральний “синтезатор”, що поєднує чуттєвий досвід і розумові структури. Саме завдяки їм людина здатна пізнавати світ, творити мистецтво і формувати моральні орієнтири. Його ідеї й сьогодні залишаються основою розуміння того, як людина мислить, уявляє і творить.

Фрідріх Шиллер (Йоганн Крістоф Фрідріх фон Шіллер) (1759-1805) – підкреслював значення гри й фантазії у формуванні культури та мистецтва. Німецький поет, драматург, філософ, теоретик мистецтва та історик. У молодості належав до літературного спрямування «Буря та натиск». Хоча Шиллер всесвітньо відомий своїми драмами, такими як «Розбійники», «Вільгельм Телль» та «Дон Карлос», його внесок у філософію та естетику має не менш глибоке значення. У філософському трактаті «Листи про естетичне виховання людини» (1794) Шиллер підкреслив фундаментальне значення гри та фантазії у формуванні особистості, культури та мистецтва.

Шиллер стверджував, що людина перебуває під впливом двох основних потягів: "чуттєвого потягу", що пов'язує нас із фізичним світом і відчуттями, та "формального потягу", що прагне до раціональності, порядку та моральних законів. На його думку, ці два потяги перебувають у конфлікті. Лише третій, вищий потяг — "потяг до гри" — здатний їх гармонійно поєднати. У грі людина звільняється від примусу як фізичних потреб, так і суворих раціональних правил. Фантазія та мистецтво є найвищим проявом цього "потягу до гри". Через мистецтво (яке він називав "царством естетичної видимості") людина досягає стану свободи.

Шиллер дійшов знаменитого висновку: «Людина грає лише тоді, коли вона є людиною у повному сенсі слова, і вона є цілісною людиною лише тоді, коли грає». Таким чином, для Шиллера гра та фантазія — це не просто дитяча розвага, а фундаментальний механізм, через який людина стає

вільною, гармонійною та цивілізованою. Саме естетичне виховання через мистецтво і гру, на його думку, є шляхом до вдосконалення як окремої особистості, так і всього суспільства.

Зігмунд Фрейд (1856-1939) – бачив у фантазії спосіб задоволення несвідомих бажань; пов'язував її з мріями, сновидіннями [18]. Австрійський психолог, психоаналітик, психіатр. Фрейд найбільш відомий як засновник психоаналізу, який вплинув на психологію, медицину, соціологію, антропологію, літературу і мистецтво ХХ віку. Погляди Фрейда на природу людини були новаторськими для його часу, і протягом усього життя психолога його роботи не припиняли викликати резонанс та критику в науковому товаристві. У теорії Зигмунда Фрейда фантазія (або "мрія наяву") розглядається насамперед як механізм здійснення бажань. Подібно до нічних сновидінь, фантазії служать для задоволення тих потягів, які не можуть бути реалізовані в дійсності, оскільки вони часто є несвідомими та неприйнятними для свідомості ("Его"). Джерелом цих потягів є несвідома частина психіки — "Воно" (Id), а самі фантазії є проявом лібідо та інших витіснених бажань.

Фрейд проводив пряму паралель між фантазуванням дорослого та дитячою грою. Він стверджував, що коли дитина виростає, вона не відмовляється від гри, а лише замінює її на фантазії. Проте, на відміну від дитини, дорослий часто приховує свої фантазії, соромлячись їхньої інфантильності. Оскільки справжні бажання, що лежать в основі фантазії, часто є "забороненими" (наприклад, агресивного чи сексуального характеру), вони з'являються у свідомості лише в замаскованому та символічному вигляді. Найвищою формою вираження фантазії Фрейд вважав художню творчість. Митець — це людина, яка здатна перенаправити енергію своїх несвідомих потягів у творчість. Йому вдається надати своїм особистим, несвідомим фантазіям таку форму, яка стає привабливою та естетично прийнятною для інших. Таким чином, мистецтво дозволяє і митцю, і глядачеві отримати задоволення від несвідомих бажань у соціально схвалюваний спосіб.

Карл Густав Юнг (1875-1961) – розробив ідею активної уяви, фантазію пов'язував з архетипами та колективним несвідомим [10]. Швейцарський психолог і психіатр, філософ і культуролог, педагог, основоположник аналітичної психології. З 1907 по 1912 був близьким соратником Зигмунда Фрейда. Завданням аналітичної психології Юнг вважав тлумачення архетипових образів, що у пацієнтів. Юнг розвинув вчення про колективне несвідоме, в образах (архетипах) якого бачило джерело загальнолюдської символіки, у тому числі міфів та сновидінь («Метаморфози та символи лібідо»). У теорії Карла Густава Юнга фантазія має фундаментальне значення і кардинально відрізняється від поглядів Фрейда. Для Юнга фантазія — це не просто втеча від реальності чи замасковане здійснення особистих витіснених бажань. Це головна мова, якою говорить колективне несвідоме — глибокий, успадкований шар психіки, спільний для всього людства. Вміст фантазій, міфів та казок — це архетипи: універсальні, споконвічні образи та ідеї (такі як Герой, Мати, Тінь, Мудрий Старець). Коли дитина занурюється у казку, вона взаємодіє не просто з вигаданим сюжетом, а з цими потужними енергіями, що є фундаментальними для людського досвіду.

Функція фантазії, за Юнгом, є творчою та компенсаторною. Вона компенсує односторонність свідомої установки (наприклад, якщо людина надто раціональна, її фантазії будуть емоційними, вказуючи шлях до цілісності). Фантазія не приховує минуле, а символічно вказує шлях до психологічного зростання та індивідуалізації — становлення цілісною особистістю. Юнг навіть розробив метод "Активної уяви". Це не пасивне мріяння, а свідомий діалог з образами, що приходять з несвідомого. Мета — не контролювати фантазію, а взаємодіяти з нею, щоб зрозуміти її послання. Таким чином, фантазія у Юнга — це життєво необхідний міст між свідомим та несвідомим, що веде до зцілення та розвитку.

Жан Піаже (Жан Вільям Фріц Піаже) (1896-1980) – розглядав фантазію в контексті когнітивного розвитку дитини: уявні ігри як важливий етап мислення [16]. Швейцарський психолог і філософ, відомий роботами з

вивчення психології дітей, творець теорії когнітивного розвитку. У підході Жана Піаже фантазія розглядається не через призму несвідомих бажань, а насамперед як особливий тип мислення, притаманний доопераційній стадії когнітивного розвитку (приблизно 2–7 років).

Ключова ідея Піаже полягає в тому, що фантазія є прямим проявом егоцентричного мислення дитини. На цьому етапі дитина ще не здатна поглянути на світ з позиції іншої людини і вважає власну точку зору єдиною можливою. Це "фантастичне" світосприйняття виражається у двох формах:

- анімізм: віра в те, що неживі предмети (іграшки, сонце, каміння) є живими, мають свідомість, почуття та наміри.

- артіфіціалізм: переконання, що все у світі (гори, озера, хмари) було створено людьми для власних цілей.

Сама здатність до фантазування, за Піаже, стає можливою завдяки розвитку символічної функції — вміння використовувати один об'єкт (слово, образ, іграшку) для позначення іншого, відсутнього в цей момент. Найяскравіше ця здатність проявляється у символічній грі ("гри-фантазії"), коли дитина діє "нібито": паличка стає коником, а коробка — машиною. У такій грі дитина "підлаштовує" реальність під свої уявлення та бажання (Піаже називав це асиміляцією). На цій стадії уява та сприйняття домінують над логікою. Наприклад, у знаменитих експериментах Піаже, дитина, бачачи, як воду переливають у вужчу посудину, щиро вірить, що води стало "більше", оскільки її "фантастичне", інтуїтивне сприйняття сильніше за логічний закон збереження.

Таким чином, для Піаже фантазія — це не помилка мислення, а необхідний та природний етап розвитку інтелекту, який слугує "будівельним матеріалом" для формування майбутнього логічного мислення.

Лев Виготський (1896-1934) – створив цілісну теорію уяви та творчості: фантазія ґрунтується на переробленні досвіду; є механізмом дитячої гри; виступає рушієм розвитку особистості [49]. Радянський психолог, засновник марксистської дослідницької традиції вивчення вищих

психологічних функцій та побудови авангардної футуристичної науки про «нову людину» комуністичного майбутнього та нової психологічної теорії свідомості. Ця психологічна традиція стала відома починаючи з критичних робіт 1930-х років як «культурно-історична психологія». Автор літературознавчих публікацій, робіт з психології та когнітивного розвитку дитини. У культурно-історичній теорії Лева Виготського уява та фантазія посідають унікальне місце. Він розглядав уяву не як вроджений дар, а як вищу психічну функцію, що розвивається соціально і культурно, подібно до логічного мислення чи мовлення.

На відміну від теорій, що бачать у фантазії втечу від реальності, Виготський наполягав на їхньому нерозривному зв'язку з реальністю. Він стверджував, що творча діяльність уяви безпосередньо залежить від багатства та різноманітності попереднього досвіду дитини. Чим багатший досвід, тим більше матеріалу має фантазія для комбінування та створення нових образів. Ключовим є введений Виготським "закон емоційної реальності уяви". Це означає, що почуття та емоції, викликані уявними образами, є абсолютно реальними. Коли дитина щиро боїться вигаданого персонажа казки або переживає відповідальність, граючи в лікаря, її страх і відповідальність є справжніми. Саме тому казки та ігри мають величезний виховний та терапевтичний потенціал, дозволяючи дитині "прожити" складні емоції в безпечній уявній ситуації.

Найважливішу роль уява відіграє у грі. Створюючи уявну ситуацію, дитина звільняється від диктату конкретних предметів і починає діяти, відштовхуючись від думки та сенсу, а не від того, що бачить. Виготський зазначав, що "у грі дитина... ніби на голову вища за саму себе". Таким чином, гра, яку живить уява, створює "зону найближчого розвитку" і стає провідним методом розвитку дошкільника.

Іван Іванович Лапшин (1870-1952) - філософ, публіцист і перекладач, педагог. Леонт'єв Олексій Миколайович (1903–1979) – психолог, філософ і

педагог. Фахівець у галузі загальної, вікової, експериментальної, інженерної, когнітивної психології, проблем методології.

Любов Вікторівна Артемова (1935 р.н.) - відома українська педагогиня, доктор педагогічних наук, професор, яка присвятила свою науково-педагогічну діяльність дошкільній освіті, моральному вихованню, ігровій діяльності та комунікації дітей дошкільного віку. У її дослідженнях особливо наголошено, що уява дітей - це не просто здатність малювати в думках образи, а важливий психолого-педагогічний ресурс: через гру й художньо-мовленнєву діяльність дитина формує уявлення про довкілля, творчо осмислює свій досвід і соціальну дійсність, розвиває креативність, моральні уявлення та соціальну компетентність.

Сучасні дослідники, такі як Дж. Гілфорд, Е. Торренс, Г. Гарднер, вивчають фантазію як складову креативного мислення та частину теорії множинних інтелектів [1; 2; 3]. Гілфорд розробив модель "дивергентного мислення", яке є основою творчості і включає гнучкість, оригінальність та здатність до фантазування. Е. Торренс, автор тестів креативності, також включив в них елементи, що вимірюють здатність до фантазії. Г. Гарднер у своїй теорії множинних інтелектів визначив просторовий інтелект, який тісно пов'язаний зі здатністю до візуалізації та уяви, що є критично важливим для сприйняття казок.

Фантазія є однією з найважливіших психічних функцій, що лежить в основі творчості, мислення та емоційного розвитку. У контексті казок вона набуває особливого значення, оскільки є ключовим інструментом для занурення у вигаданий світ, ідентифікації з персонажами та засвоєння моральних уроків. Фантазія — це не просто дитяча забаганка, а складний і багатогранний психологічний феномен. Вона є мостом між внутрішнім світом дитини та зовнішньою реальністю, допомагаючи їй осмислити досвід, розвинути творчі здібності та підготуватися до майбутніх викликів. Казка, у цьому сенсі, є ідеальним інструментом для розвитку цього життєво важливого ресурсу.

Сучасні теми досліджень у казкознавстві:

1. Гендерні стереотипи у казках на великій вибірці

- Дослідження “A Moral- and Event-Centric Inspection of Gender Bias in Fairy Tales at A Large Scale” аналізує 624 казки з 7 культур, і показує, що в них часто чоловіки представлені набагато частіше, ніж жінки, і що події, пов’язані з персонажками-жінками, частіше стосуються дому, емоцій, зовнішності, а чоловіків — професій, дій, сили тощо.

2. Створення корпусів та автоматизовані підходи

- Наприклад, “Ukrainian-to-English Folktale Corpus: Parallel Corpus Creation and Augmentation for Machine Translation in Low-Resource Languages”. Це сучасний підхід до збереження, перекладу, аналізу фольклору за допомогою машинного навчання, обробки природної мови.

- Також “Evaluating and Adapting Large Language Models to Represent Folktales in Low-Resource Languages” (2024) — питання, наскільки сучасні великі мовні моделі (LLMs) адекватно представляють казки / народні казки для мов із меншою кількістю даних.

3. Порівняльні та онтологічні моделі, адаптація функцій Проппа

- Стаття “Of lions and Yakshis: Ontology-based narrative structure modelling for culturally diverse folktales” розглядає застосування онтології на функціях Проппа до сказань з Африки та Індії. Це допомагає краще зрозуміти, чи підходи, розроблені на базі європейських або українських казок, справді підходять універсально.

4. Казка як терапевтичний жанр, символіка, психологічний вимір

- Стаття «Психоаналітична символіка української народної казки (від теорії К. Г. Юнга до практики соціальної роботи)» аналізує символічні

образи (Старець, Дух, мудрець тощо) у казках і як вони можуть бути ресурсом у соціальній роботі.

- «Психологічні особливості поведінкових моделей особистості в українських та російських казках» — аналіз моделей поведінки, які впливають із казкових сюжетів, і їх можливий вплив на моральне/психологічне виховання.

5. Казка в освіті / використання в розвитку дитини

- “Interdisciplinary Research of the Fairy-tale as a Teaching Resource for Child Development: The Ukrainian Experience” (2025) — розглядає казку як ресурс навчання, розвитку дитини, поєднання міфологічного та наукового світоглядів через казкові й метафоричні образи.

- Дослідження “Розуміння казок учнями з порушеннями слуху та інтелекту” — актуалізує, як діти із особливими освітніми потребами сприймають і розуміють казки, які адаптації потрібно робити.

6. Екологічний / культурний / екокультурний підхід

- Книга *Environmental Humanities in Folktales: Theory and Practice* (P. Mary Vidya Porselvi, 2023) досліджує казки у контексті природного середовища, культури, екокритики: як мотиви природи, залежності між людиною і середовищем відображаються у казках і що вони можуть дати для екологічної свідомості.

Ось кілька імен, які зараз активні або чий роботи мають значний вплив:

- **Ruth B. Bottigheimer** — дослідниця європейських казок, історії ілюстрованих видань, дуже уважна до контексту і літературної історії казок.

- **Christa Agnes Tuczay** — працює з мотивами в казках, історією магії, історією ментальності, середньовічними літературними традиціями.

- **Marie-Louise Tenèze** (1922-2016) — хоч уже померла, але її робота в етнології та каталоги казок (*Le Conte populaire français*) залишаються фундаментом.

1.3. Основні складові казкопедагогіки

Зміст казкопедагогіки полягає у використанні казки як спеціально організованого педагогічного засобу, що сприяє гармонійному розвитку дитини, формуванню моральних цінностей, розвитку мовлення, уяви та емоційно-вольової сфери [4; 25]. Насамперед казка виступає як потужний освітній, виховний та морально-ціннісний ресурс [23]. Вона є джерелом народної мудрості, носієм норм поведінки та моделей взаємин, що відображають життєвий досвід поколінь. Завдяки цьому дитина в доступній формі засвоює культурні традиції та духовні цінності, формує чіткі уявлення про добро і зло, справедливість, чесність та дружбу [22]. Це сприяє становленню моральних орієнтирів, навчає робити моральний вибір, долати труднощі та нести відповідальність за свої вчинки, закладаючи основи цілісного світогляду.

Не менш важливим є розвивальний аспект казкопедагогіки. Казка активно стимулює фантазію [13], творче мислення та збагачує мовленнєву діяльність [40]. Водночас вона розвиває емоційний інтелект, здатність до співпереживання (емпатії) та самовираження [46]. Цей аспект тісно пов'язаний із корекційно-терапевтичним змістом. Методи казкотерапії допомагають дитині долати страхи, невпевненість та знижувати тривожність [38]. Проживаючи власні проблеми через образи героїв та долаючи стресові ситуації в безпечному казковому просторі, дитина формує позитивну самооцінку та досягає внутрішньої гармонізації.

Реалізація цих завдань відбувається через діяльнісний підхід та особливу педагогічну взаємодію. Казка інтегрується в різні види дитячої діяльності: це не лише читання, а й інсценізація, малювання, створення власних історій. Ефект посилюється завдяки поєднанню художнього слова з музикою, грою та театралізацією. У цьому процесі вихователь виступає не просто оповідачем, а посередником між дитиною та казковим світом. Він

створює атмосферу емоційного діалогу, де дитина є не пасивним слухачем, а активним співтворцем казки.

Таким чином, зміст казкопедагогіки охоплює виховний, розвивальний, корекційний та культуротворчий аспекти, що забезпечують комплексний вплив на особистість дитини через художній образ і сюжет.

Казкопедагогіка є одним із провідних напрямів педагогіки, що ефективно використовує символічні ресурси казки для всебічного розвитку дитини [4]. Її визначальною особливістю є взаємодія з дитиною на глибинному, ціннісному рівні, що дозволяє формувати характер, передавати необхідні моральні норми та правила поведінки в соціумі. Це стародавній спосіб передачі життєвого досвіду «з вуст у вуста», який залишається універсальною мовою, зрозумілою як дітям, так і дорослим.

В основі казкопедагогіки лежить набір провідних принципів, спрямованих на гармонізацію особистості. Ці принципи включають: усвідомлення дитиною власних можливостей та цінності свого життя, розуміння закону причини та наслідку, пізнання світу власних емоцій і переживань, а також свідому творчу взаємодію з навколишнім світом [52]. Робота з казкою також сприяє формуванню внутрішнього відчуття сили та гармонії. Це є не лише педагогічним, а й потужним психотерапевтичним методом [38], що допомагає розкривати життєвий потенціал особистості та коригувати психоемоційні порушення.

Казкопедагогіка являє собою міждисциплінарний метод, що об'єднує знання з психології, педагогіки та культурології. Вона є ефективним інструментом для дитячого психолога, оскільки дозволяє працювати з підсвідомістю через символи та образи. Аналіз механізмів казкопедагогіки дозволяє встановити її глибокий зв'язок із класичними теоріями розвитку. Казка, як «своєрідна модель світу» [30], є не просто розповіддю, а символічним відображенням складних життєвих ситуацій. Ця модель узгоджується з концепцією когнітивного розвитку Жана Піаже [16], який

стверджував, що мислення дитини прогресує через послідовні, незмінні етапи. Казка природно відповідає цим етапам, оскільки вона дозволяє дитині «прожити» життєві уроки на символічному рівні, перш ніж зіткнутися з ними в реальності. Це забезпечує психологічну підготовку до напружених емоційних ситуацій. Оскільки кожен наступний етап розвитку включає попередній, казка виступає як «сходова» модель пізнання, яка допомагає дитині послідовно осмислювати світ.

Крім того, казка створює ідеальну «зону найближчого розвитку» у термінах Льва Виготського [49]. Ця концепція описує простір між поточними, актуальними можливостями дитини та її потенційним рівнем розвитку, якого вона може досягти за допомогою дорослого. Казкопедагогіка, яка часто включає обговорення та спільні ігри, стає ідеальним майданчиком для такої взаємодії. Дитина, наслідуючи дії та слова дорослого, інтерналізує нові моделі поведінки та мислення, які згодом стають її власним досвідом. Таким чином, казка є не просто пасивним джерелом інформації, а активним інструментом, що каталізує внутрішні процеси розвитку, допомагаючи дитині переходити на наступні вікові етапи.

Казка є класичним носієм фантазії, що відкриває джерела думки та слова. Як зазначав В. Сухомлинський, «без казки, без гри уяви дитина не може жити», оскільки вона є «свіжим вітром, що роздмухує вогник дитячої думки і мови» [56]. Фантазія, будучи органом емоційної сфери, шукає образи для вираження дитячих почуттів, а казка надає ці образи [13], але при цьому не обмежує дитину, дозволяючи їй створювати власні сюжети та рішення.

Через казковий сюжет дитина не лише розвиває уяву, а й опановує навички пошуку нестандартних рішень. Цей процес є тренуванням гнучкості мислення, що є ключовим для вирішення проблем у майбутньому. Методики, такі як придумування нової кінцівки, переміщення героя в інший сюжет, зміна характеру персонажа, або «прогривання» різних ролей, є практичними вправами, які формують продуктивну уяву [3]. Це відрізняє казкопедагогіку

від пасивного сприйняття, перетворюючи її на функціональний інструмент розвитку, що спонукує дитину не лише мріяти, а й активно взаємодіяти з вигаданим світом.

Казка є надзвичайно потужним засобом мовленнєвого розвитку [40]. Вона розширює словниковий запас, допомагає дітям правильно будувати діалоги, засвоювати граматичні конструкції та робити мову емоційною і образною. Під час обговорення казки діти навчаються аналізувати події та висловлювати власну думку, що стимулює діалог та розвиває критичне мислення.

Для розвитку мовленнєвих навичок використовуються різноманітні практичні методики: Драматизація та інсценування казок сприяють розвитку вміння вести діалог, передавати різні емоційні стани героїв та накопичувати чуттєвий досвід. Переказ казки навчає монологічному мовленню та розвиває пам'ять. Обговорення за допомогою простих запитань («Хто? Що? Де? Коли? Як?») слугує «мовною зарядкою» та допомагає дитині усвідомлено аналізувати сюжет.

Казка є не лише засобом розвитку мовлення, а й каталізатором комунікативних навичок. Вона забезпечує взаємодію з дорослим та іншими дітьми, що створює оптимальні умови для навчання. За словами Виготського [49], навчання спирається на функції, що «дозрівають», і саме в процесі співпраці з оточуючими діти засвоюють нові мовленнєві та соціальні моделі. Казкопедагогіка, з її колективними обговореннями та іграми, є ідеальним простором для цього процесу. Дитина, наслідуючи мовленнєві звороти та діалоги героїв, інтерналізує їх, роблячи своїми власними, що сприяє її соціалізації та ефективному існуванню в суспільстві.

Казка допомагає дітям розпізнавати та виражати власні почуття, а також розуміти емоції інших. Цей процес відбувається через ідентифікацію з героями, коли дитина «проживає» їхнє життя, співпереживаючи їм усі небезпеки та радощі [46]. Через це вона засвоює поняття добра і зла, а також

моральні орієнтири. Казка функціонує як своєрідний «емоційний тренажер» [55]. Її справжній вплив відбувається на підсвідомому рівні, оскільки вона не просто розповідає про емоції, а змушує дитину їх переживати через сюжет. Наприклад, у казці «Троє поросят» дитина не лише засуджує легковажність, а й ідентифікує себе з усіма персонажами, проживаючи їхні стани — безтурботність, страх та мудрість. Це дозволяє їй відчувати наслідки різних емоційних станів та моделей поведінки, не ризикуючи в реальному житті. Завдяки цьому емоційний досвід дитини трансформується від безпосередньої реакції до опосередкованої моральними критеріями та емпатійними переживаннями, що є важливою основою для соціальної компетентності.

Казка створює безпечний простір, де дитина може виражати свої думки, емоції та фантазії через героїв, не боячись бути покараною. За допомогою казки дитина «вбирає» філософські смисли та моделі поведінки. Важливим доповненням є використання арттерапевтичних технік, таких як малювання та ліплення, що допомагають візуалізувати внутрішні переживання. Процес самовираження через казку є активним. Коли дитина переписує відому казку або створює свою власну, вона не просто вигадує історію, а «вибирає найбільш відповідний для її внутрішнього стану поворот подій». Цей процес слугує діагностичним інструментом для психолога [19], що допомагає зрозуміти внутрішні переживання дитини, і водночас є потужним терапевтичним засобом, що дозволяє їй «звільнитися від внутрішньої напруги» [38]. Таким чином, самовираження через казкотворчість сприяє розкриттю внутрішнього світу дитини та є ключовим механізмом її особистісного зростання [59].

Казкопедагогіка є одним із найефективніших методів для роботи з тривожністю, страхами, невпевненістю та низькою самооцінкою. Особливо актуальною вона стала в умовах сучасних викликів, зокрема війни, коли діти переживають значний стрес [54]. Символізм є ключовим інструментом казкопедагогіки. Антагоністи, такі як Баба Яга, Дракон чи Вовк,

уособлюють «всі страхи і перешкоди» [10]. Ідентифікація з героєм, що долає цих персонажів, допомагає дитині «перехитрити» або «подолати» власний страх. На перший погляд, це здається простим, але глибинний механізм складніший: перемога над антагоністом у казці формує у дитини відчуття «внутрішнього контролю, сили та впевненості» [32].

Це відбувається тому, що символічна мова казки звертається безпосередньо до підсвідомості, знижуючи опір та тривогу. Казкопедагогіка не позиціонується як «лікування», а як «гра», що знімає стигму. Проективні техніки, такі як малювання страху та його «трансформація» на папері, є матеріальним вираженням цього процесу. Дитина може домалювати усмішку до малюнка страху, символічно «подружившись» з ним, що допомагає усвідомити, що страх — це не завжди шкідливе, а часом і корисне почуття, що є індикатором безпеки.

У таблиці 1.1 наведені приклади психологічного символізму казкових архетипів.

Психологічний символізм казкових архетипів [10]

Архетип	Приклади	Символічне значення	Психологічна функція
Герой	Котигорошко, Колобок	Внутрішня сила, мужність, здатність долати труднощі. Шлях від наївності до зрілості	Допомагає дитині ідентифікуватись та відчути власні можливості. Формує внутрішній контроль і впевненість у своїх силах
Мудрий наставник	Дідусь у казці "Ріпка"	Досвід, мудрість, підтримка	Вчить дитину цінувати досвід, приймати допомогу від старших і долати перешкоди спільно
Антагоніст	Вовк, Баба Яга, Дракон	Страх, небезпека, невідомість. Некерована агресія, внутрішні конфлікти	Допомагає дитині усвідомити, що труднощі — це частина життя, і вчить її долати страхи та контролювати агресію
Чарівний дар	Магічний предмет	Приховані можливості, внутрішній потенціал	Символізує розкриття власного потенціалу, досягнення мети через наполегливість та хороші вчинки

Ознака справжньої казки — хороший кінець, що дарує дитині відчуття «психологічної захищеності» [32]. Цей елемент є основою віри в те, що будь-які випробування ведуть до зростання, роблячи героїв сильнішими та мудрішими. Ідентифікація з героєм, що долає труднощі, допомагає дитині підвищити свою самооцінку та впевненість у власних силах.

Аналіз казкових сюжетів, таких як «Колобок», показує, що вони несуть глибокі життєві уроки, які прямо корелюють із самооцінкою. Урок «Колобка» — це не лише про небезпеку довіри, а й про важливість самоконтролю та вибору «правильного шляху в житті». Цей вибір є невід’ємною частиною реалізації «своїх здібностей» та «самоствердження». Казка навчає, що позитивна самооцінка формується не лише на основі успіху, а й через усвідомлення наслідків своїх вчинків і вибір морально правильного шляху, який приносить «велику користь собі, рідним та суспільству» [45]. Це демонструє, що внутрішня цінність людини закладається через її свідомі дії та відповідальність.

В арсеналі казкопедагогіки існує низка ефективних методик наведених у таблиці 1.2, які використовуються як педагогами, так і психологами [12].

Методики казкопедагогіки та їх розвивальний ефект [12; 38]

Методика	Опис	Ключові цілі (Навчальні, Корекційні, Розвивальні)
Аналіз казок	Обговорення сюжету, вчинків та мотивів героїв за допомогою питань «Хто? Що? Де? Коли? Як?»	Розвиток критичного мислення, морального уроку, розуміння причинно-наслідкових зв'язків, емпатії
Розповідання та переказування	Виразне читання або розповідь казки з подальшим її переказом дитиною	Розвиток пам'яті, монологічного мовлення, розширення словникового запасу
Переписування та дописування	Дитина змінює сюжет, кінцівку або доповнює відому казку	Корекція внутрішньої напруги, пошук власного рішення проблемної ситуації, розвиток творчості
Складання казок	Створення власних історій. Може бути як колективним, так і індивідуальним процесом	Діагностика внутрішніх переживань, вираження почуттів, розвиток фантазії та самовираження
Інсценування та арттерапія	Програвання сюжету за допомогою ляльок, малювання, ліплення, конструювання	Розвиток моторики, емоційного вираження (через ляльку), комунікативних навичок, творчої самореалізації

Казкотерапія активно застосовується в освітніх та медичних установах України, зокрема в Запоріжжі. Заняття з казкотерапії допомагають дітям адаптуватися до колективу, долати тривожність і розвивати творчі здібності.

Таблиця 1.3

Огляд дитячих центрів у Запоріжжі, що застосовують казкопедагогіку

Назва центру	Адреса	Послуги
Школа «Барвінок»	Запоріжжя	Заняття з арттерапевтичним методом казкотерапії, що включають малювання страхів, особливо актуальні в умовах війни
Центр розвитку «Смарт»	м. Запоріжжя, вул. Незалежної України, 35А	Центр розвитку та корекції дитини, що пропонує послуги дитячого психолога
ДЦ «Семицвіт»	м. Запоріжжя, вул. Українська, 4	Міні-садок, ранній та загальний розвиток, творча студія, логопед, психолог
ДЦ «Kinder Boom»	м. Запоріжжя, вулиця Комарова, 9	Міні-садок, ранній розвиток, творчість, математика, англійська, логоритміка, казки
ТМ «BeGenius»	м. Запоріжжя, проспект Соборний, 169	Програми, що розвивають уяву, креативну математику, мовлення, а також нейро-фітнес
Психолог Юлія Сенченко	м. Запоріжжя, вул. Українська, 5-Б	Послуги психолога, що працює з дитячими страхами та тривожністю

Наведені матеріали свідчать, що казкотерапія є не лише класичним, а й надзвичайно актуальним методом. Її ефективність особливо помітна в роботі з дітьми, що переживають стрес або травму, зокрема в умовах війни [54]. Застосування казок, як, наприклад, «Казки про страх» [36], дозволяє в доступній формі пояснити дитині, що страх — це природне почуття, яке можна зрозуміти і контролювати. Це демонструє гнучкість методу та його здатність адаптуватися до найскладніших психологічних проблем, що підкреслює його універсальну цінність для сучасного суспільства.

1.4. Характеристики казок за різними континентами. Суспільне і відмінне для дітей

Казкові герої є ключовим інструментом виховання [5; 22]. Позитивні герої формують у дітей зразки моральної поведінки, вчать вірити у перемогу добра, цінувати працю, чесність і людяність. Негативні персонажі, у свою чергу, уособлюють вади (хитрість, жадібність, жорстокість) і демонструють, що така поведінка призводить до покарання, навчаючи таким чином обережності та розпізнавання зла [25].

Приклади казок із позитивними героями:

- “Котигорошко” (українська народна казка) [53]: Герой сміливий, фізично сильний, але водночас добрий і відданий друзям. Він бореться зі Змієм, захищаючи рідних. Виховне значення: утверджує ідею, що сила й доброта завжди перемагають зло.

- “Івасик-Телесик” [53]: Уособлення слухняності, щирості та любові до батьків. Потрапляючи в небезпеку через довірливість, він вчить обережності, любові до рідних та віри у допомогу старших.

- “Кирило Кожум’яка” [53]: Простий працюючий чоловік, який стає мужнім богатирем-захисником. Він уособлює фізичну й духовну силу, цінність праці та відданість народові.

- “Коза-дереза” (герой-переможець) [53]: Сміливий Заєць (у деяких варіантах – інший звір), який виганяє хитру Козу з хатки. Його риси — сміливість, рішучість, готовність боротися з несправедливістю, що вчить, що навіть слабкий може перемогти сильного завдяки сміливості.

- “Рукавичка” [53]: Герої — маленькі тварини, що мирно співіснують у тісному просторі. Казка пропагує ідею взаємодопомоги, дружелюбності, єдності та толерантності.

- “Попелюшка” (європейська народна казка) [4]: Героїня — добра, скромна і працьовита дівчина. Її риси — терпіння та щирість. Виховне значення: добро винагороджується, а зло карається.

- “Червона Шапочка” (європейська традиція) [4]: Символ доброти, турботи й довіри. Через свою наївність потрапляє в небезпеку, що вчить дітей бути обережними і слухати поради старших.

Приклади казок, де в центрі уваги негативні герої:

- “Коза-дереза” [53]: Головна героїня-антагоніст — Коза. Вона хитра, підступна, безжальна, обманює господаря та інших. Виховне значення: показує, що хитрість і брехня призводять до покарання.

- “Лисиця та журавель”: Лисиця уособлює егоїзм, хитрість, несправедливість та нездатність дотримуватися дружби.

- “Вовк і семеро козенят”: Вовк — підступний і жорстокий, прагне обдурити й знищити слабших, що вчить дітей бути обережними.

- “Зайчикова хатка”: Лисиця виступає як захланна й безжальна антагоністка, яка виганяє Зайчика. Її негативна поведінка зрештою карається.

- “Баба Яга” (слов’янські казки) [10]: Уособлює темні сили, зло та підступність. Часто виконує роль випробовувача для героя, навчаючи його розпізнавати небезпеку.

- “Солом’яний бичок”: Негативні герої (вовк, ведмідь, лисиця) є жадібними, ненажерливими та егоїстичними, за що й отримують заслужене покарання.

- “Курочка Ряба” (в одній з інтерпретацій) [30]: Мишка виступає як символ випадкової, несвідомої руйнівної сили, що нагадує про крихкість простого щастя.

Популярні казки за континентами:

- Європа: “Попелюшка” (варіанти у Франції, Німеччині, Україні – “Про дівчину та попелясту курку”), “Червона Шапочка”, “Білосніжка та сім гномів”, “Гензель і Гретель” (Німеччина), “Котигорошко” (Україна).

Основні теми: Боротьба зі злом (часто в образі відьми, мачухи чи дракона), винагорода за доброту, скромність і працьовитість, покарання за жорстокість та лінь.

- Азія: “1001 ніч” (Арабський Схід: “Аладдін і чарівна лампа”, “Алі-Баба і сорок розбійників”, “Синдбад-мореплавець”), “Момотаро – хлопчик-персик” (Японія), “Кунджутне зернятко” (Індія), “Дракон і перлова дівчина” (Китай).

Основні теми: Мудрість, що переважає силу; гармонія з природою та повага до неї; перемога хитрості й розуму над жадібністю; важливість духовності.

- Африка: Казки про Анансі (Західна Африка – павук-трикстер, що перемагає сильніших за допомогою хитрості), “Лев і миша” (байки про взаємодопомогу), “Чому у зайця довгі вуха” (пояснювальні казки), “Гіпопотам і черепаха” (казки про дружбу та винахідливість).

Основні теми: Виживання в умовах дикої природи, мудрість слабкого (трикстерство), тісний зв'язок із тваринним світом, пояснення природних явищ.

- Північна Америка: а) індіанські легенди: походять від корінних народів (тлінгітів, хайда та ін.). Казка “Ворон створює світ” розповідає про культурного героя і трикстера Ворона, який викрадає світло (сонце, місяць) і дарує його людям, пояснюючи походження дня. В історіях “Як з'явився вогонь” тварина (Койот, Ворон) або герой викрадає вогонь у духів, що символізує здобуття блага для племені; б) “Брат Кролик”

(афроамериканський фольклор): ці казки походять із традицій рабів у США, змішуючи африканські та європейські мотиви. Головний герой, Брат Кролик, слабкий фізично, але надзвичайно хитрий. Він постійно перемагає сильніших ворогів (Брата Вовка, Брата Лиса) завдяки кмітливості, що було уособленням сили слабкого та прихованим протестом проти пригноблення; в) “Спляча красуня” (європейська казка): Поширена у колоніальному середовищі через європейську літературу. Несе мотив перемоги добра над злом, відродження та магічної долі.

Основні теми: Створення світу (космогонічні міфи), пояснення природних явищ, сили природи, хитрість як зброя слабкого.

- Південна Америка: а) андійські казки: походять від народів Анд (кечуа, аймара). У них часто фігурують тварини: кондор (посланець богів, символ неба), лама (захисник людей, символ достатку). Легенди пояснюють природні явища та передають цінності поваги до природи; б) бразильські народні казки (“Сасі Перере”): розповідають про маленького чорнявого одноногого духа-жартівника в червоному ковпаку. Він любить робити бешкети (плутає волосся коням, ховає речі), але може й допомогти. Цей образ трикстера поєднує африканські та індіанські вірування, уособлюючи непередбачуваність світу; в) Амазонські казки (“Чому ягуар має плями”): Це пояснювальні (етіологічні) казки, які розповідають, як ягуар отримав своє забарвлення — через магію, вогонь або суперництво з іншими тваринами (черепахою, опосумом).

Основні теми: Походження світу та тварин, єдність людини і природи, пояснення природних явищ, повага до предків.

- Австралія та Океанія: “Dreamtime stories” (Історії Часу сновидінь австралійських аборигенів: “Веселковий змій”, “Сонце і Місяць”), Маорійські легенди (Нова Зеландія: “Мауї та рибина-острів”), Гавайські легенди (про богиню вогню Пеле).

Основні теми: Міфи про створення світу, зв'язок із предками та землею, пояснення природних і географічних особливостей.

Висновки до розділу 1

У ході теоретичного аналізу наукових основ казкопедагогіки, проведеного в першому розділі, було розв'язано поставлені завдання, що дозволило сформулювати низку ключових висновків.

Встановлено, що центральним психічним процесом, на який спирається казкопедагогіка, є фантазія. Вона була визначена не просто як уява, а як складний когнітивний процес створення нових образів шляхом рекомбінації наявного епізодичного та семантичного досвіду. Доведено, що фантазія виконує життєво важливі функції у психічному розвитку дитини: когнітивну (ментальна симуляція сценаріїв, планування), емоційно-регуляторну (зняття напруги, компенсація стресу, проживання емоцій через "емоційний тренажер"), соціальну (формування емпатії через уявлення себе на місці іншого) та соціокультурну (засвоєння міфів, символів та архетипів). Визначено, що саме у дошкільному віці (період "вибуху" символічної гри) фантазія є провідним інструментом пізнання та адаптації.

Проаналізовано еволюцію наукових поглядів на природу фантазії. Встановлено, що від класичної філософії (І. Кант, Ф. Шиллер), яка розглядала уяву як «синтезатор» досвіду та «потяг до гри», наукова думка перейшла до глибокого психологічного аналізу. Визначено, що теоретичну основу дослідження складають три фундаментальні підходи: психоаналітичні теорії (З. Фрейд, К. Г. Юнг), які пов'язали фантазію з несвідомими бажаннями (Фрейд) та архетипами колективного несвідомого (Юнг), що робить казку універсальною мовою; когнітивна теорія (Ж. Піаже), що визначила символічну гру, анімізм та артифіціалізм як природний, егоцентричний етап розвитку інтелекту дитини; та культурно-історична теорія (Л. Виготський), яка обґрунтувала уяву як вищу психічну функцію, що створює «зону найближчого розвитку» (ЗНР) та володіє «законом емоційної реальності». Сучасні дослідження (Дж. Гілфорд, Е. Торренс, Г. Гарднер) підтверджують зв'язок фантазії з креативністю та дивергентним мисленням.

Розкрито сутність та зміст казкопедагогіки як міждисциплінарного методу, що інтегрує знання педагогіки, психології та культурології. Її зміст охоплює освітньо-виховний (трансляція цінностей і норм поведінки), розвивальний (стимуляція мовлення, мислення, емоційного інтелекту), моральний та корекційно-терапевтичний аспекти. Обґрунтовано, що казка функціонує як «своєрідна модель світу», що узгоджується з теоріями Піаже (надаючи символічні уроки) та Виготського (створюючи ЗНР у взаємодії з дорослим). Ефективність методу забезпечується через діяльнісний підхід (аналіз казок, переказування, переписування сюжету, складання власних історій, інсценування та арттерапія), де педагог виступає посередником, а дитина – активним співтворцем. Окреслено, що символізм казки (архетипи Героя, Антагоніста) дозволяє працювати з психоемоційними станами, зокрема зі страхами та невпевненістю, що є особливо актуальним у сучасних кризових умовах.

Аналіз фольклорного матеріалу засвідчив універсальність казки як педагогічного інструменту. Встановлено, що незалежно від культурно-географічного походження (Європа, Азія, Африка, Америка чи Австралія), казки оперують спільними, зрозумілими дітям архетипними образами (Герой, Трикстер, Антагоніст, Мудрий наставник) та транслюють фундаментальні моральні дилеми (добро проти зла, хитрість проти сили, працьовитість проти ліні). Українські народні казки («Котигорошко», «Кирило Кожум'яка», «Івасик-Телесик») є багатим джерелом для формування позитивних моделей поведінки, таких як сміливість, відданість, працьовитість та любов до рідних.

Отже, проведений у першому розділі теоретичний аналіз довів, що казкопедагогіка є науково обґрунтованим, історично та психологічно зумовленим методом. Вона спирається на фундаментальні механізми дитячої психіки (фантазію, символічне мислення) та використовує універсальні культурні коди (архетипи, моральні цінності), що закладені у казках. Це створює міцне теоретичне підґрунтя для переходу до експериментальної частини дослідження, спрямованої на практичну перевірку ефективності

казкопедагогіки як методу корекції психоемоційного стану дітей дошкільного віку.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ДІАГНОСТИЧНИХ МЕТОДИК З КАЗКОПЕДАГОГІКИ

2.1. Казка як діагностичний метод дослідження емоційного стану дітей дошкільного віку

Уява є однією з найважливіших когнітивних функцій, що активно розвивається в дитячому віці. Вона не обмежується лише здатністю до фантазування, а служить критично важливим інструментом для моделювання реальності, прогнозування наслідків, вирішення проблем та впорядкування емоційного досвіду. Завдяки уяві дитина може ідентифікуватися з різними ролями та проживати їхні життєві ситуації, що суттєво впливає на її творчий потенціал та способи самовираження.

У цьому контексті казкопедагогіка позиціонується як ефективний напрям педагогіки, що використовує казкову форму для корекції емоційних порушень та вдосконалення взаємодії з навколишнім світом. Засновниця методу Т. Зінкевич-Євстигнєєва визначає його як систему передачі знань про духовний шлях і соціальну реалізацію особистості. За своєю суттю, казкопедагогіка є універсальним методом, що не має вікових обмежень і ефективно застосовується як у роботі з дітьми, так і з дорослими [22; 25]. Ця універсальність дозволяє фахівцям використовувати казку як «рідну мову» дитячої свідомості, що створює сприятливе середовище для діагностики.

Діагностичний потенціал казки нерозривно пов'язаний з її психокорекційною та виховною функціями. Оскільки казка слугує інструментом для передачі моральних норм і моделей поведінки, наприклад, через аналіз вчинків Колобка, який не довіряв першим зустрічним і не втрачав самоконтролю [51], реакція дитини на неї або її власна казка є прямою проєкцією її внутрішнього світу. Таким чином, оцінка уяви дитини за допомогою казки перетворюється на комплексне дослідження її особистості, цінностей та глибинних проблем.

Казка є безпечним, екологічним та дієвим інструментом для виявлення психологічних, емоційних та поведінкових особливостей дитини [20; 22; 23]. Її головною перевагою є створення особливого, драматичного середовища, яке знижує опір та тривогу у дитини, дозволяючи обговорювати складні питання в непрямій, метафоричній формі. Завдяки цій особливості, вихователь може отримати більш автентичну та глибоку інформацію, що часто є недоступною для інших, більш прямих методів [11; 38].

В основі цього лежить певний психологічний механізм. Казка, оперуючи символами та метафорами, а не прямою мовою, дозволяє дитині дистанціюватися від власних реальних проблем. Вона розглядає їх ніби через «метафоричне скло». Це відсторонення сприяє зниженню психологічного захисту, оскільки дитина не відчуває, що обговорює саме свої труднощі. Ідентифікуючи себе з казковим героєм, вона може опосередковано переживати та відреагувати на почуття (страх, сором, образ), які з певних причин не може висловити в реальному житті. Таке зниження внутрішньої напруги та опору забезпечує доступ до несвідомих переживань, що робить отриманий діагностичний матеріал надзвичайно цінним.

Діагностичний потенціал казкопедагогіки базується на ключових психоаналітичних механізмах: проєкції та ідентифікації. За допомогою казки дитина несвідомо проєктує на її персонажів та сюжет свої внутрішні конфлікти, страхи та бажання. Обираючи певного героя для ідентифікації, дитина фактично висловлює своє уявлення про себе, власні риси характеру та життєві стратегії. Наприклад, вона може ідентифікуватися з сильним героєм, що символізує її прагнення до самоствердження, або зі слабким персонажем, який відображає її відчуття безпорадності.

Згідно з теорією аналітичної психології К.-Г. Юнга [10], казки містять універсальні архетипічні образи та мотиви, які є "осадам усього, що було пережито людством" [18]. Аналіз взаємодії дитини з цими архетипами — наприклад, Мудрецем, що дає пораду [51], або Відьмою, яка може бути як мудрою, так і злою — надає багатий діагностичний матеріал. Звернення до

класичних, народних казок вважається більш валідним, оскільки вони резонують з колективним несвідомим дитини, на відміну від авторських казок, які можуть нести проблематику самого автора. Це є важливим принципом для діагностичної роботи: народні казки виступають як універсальний інструмент, тоді як авторські історії частіше використовуються для цілеспрямованої корекції.

Окрім змістового аналізу, важливим є структурний підхід, який дозволяє оцінювати формальні аспекти казки. Морфологія казки за В. Проппом забезпечує основу для ідентифікації універсальних функцій та моделей поведінки героїв, які дитина засвоює або відтворює. Дослідники А. Наговіцин і В. Пономарьова виділили п'ять основних завдань, що наявні в казці і відображають різні моделі поведінки:

- спонукання до дії: Як герой починає свій шлях?
- вибір: Які рішення приймає персонаж?
- накопичення ресурсів: Як він збирає необхідні знання чи предмети?
- самовдосконалення: Як змінюється герой?
- перевтілення: Як він трансформується в кінці?

Цей аналіз допомагає вихователю оцінювати не лише сюжет, але й логіку та послідовність внутрішніх процесів, які дитина проектує на історію.

Цей блок методів передбачає активну участь дитини у створенні власного казкового світу, що надає найбільш повну картину її внутрішнього стану [47]:

а) складання власної казки. Цей метод є одним із найпоширеніших та найінформативніших. Дитині пропонується самостійно скласти казку, іноді за заданим початком, темою або набором слів. У створених історіях в образній формі висвітлюються основні етапи становлення особистості, її життєві сценарії та актуальні проблеми. Особливу увагу приділяють вибору героїв, конфліктам, що виникають, та способам їх вирішення.

б) методика «Творча уява» («Три слова»). Досліджуваному пропонується протягом 15 хвилин скласти історію, використовуючи три

довільно обрані слова, наприклад, «дощ», «собака», «місяць». Ця техніка досліджує особливості творчої уяви, здатність до комбінування та оригінальність мислення, оскільки дитині необхідно знайти непрямі асоціативні зв'язки між словами з віддалених асоціативних областей [35].

в) методика «Фантастичний образ». Метод ґрунтується на прийомі аглютинації — поєднанні частин або властивостей різних об'єктів для створення нового, фантастичного образу (наприклад, кентавр або русалка). Дітям пропонуються різні елементи реальних і фантастичних зображень, з яких вони мають створити нову істоту. Аналіз створених образів дозволяє оцінити рівень комбінаційних здібностей та творчої уяви [49].

г) завершення казки. Дитині пропонується відома казка, сюжет якої обривається на напруженому чи проблемному моменті. Завдання — придумати власне закінчення. Ця методика є потужним інструментом для діагностики несвідомої креативності, здатності долати перешкоди та знаходити вихід зі складної ситуації. Наприклад, у пілотному дослідженні С. Дерев'янка та Я. Янченко учасникам пропонувалося закінчити казку «Колобок», використовуючи задану тріаду емоцій («заздрість», «збентеження», «здивування»). Це дозволило оцінити оригінальність та ефективність емоційної творчості.

Ці методики орієнтовані на аналіз реакцій дитини на вже існуючі сюжети [17; 21; 24]:

а) аналіз улюбленої казки. Вихователь пропонує дитині переказати її улюблену казку, а потім обговорює її зміст. Аналіз фокусується на тому, з яким героєм дитина себе ідентифікує, як вона ставиться до його вчинків, які епізоди запам'яталися найбільше. Ця взаємодія розкриває внутрішнє уявлення дитини про себе, її систему цінностей та ставлення до світу.

б) переписування та доповнення казок. Якщо дитині не подобається сюжет або певний поворот подій у відомій казці, їй пропонується змінити або дописати її. Цей прийом є важливим діагностичним матеріалом, оскільки через зміну сюжету дитина підсвідомо шукає варіант вирішення ситуації,

який дозволить їй звільнитися від внутрішньої напруги. Таким чином, змінений сюжет стає вікном у внутрішній конфлікт дитини та її бажані, але нереалізовані стратегії подолання.

в) драматизація казки (ляльковий театр, рольові ігри). Інценування казкових сюжетів допомагає дитині проявити ті емоції та поведінкові патерни, які вона не може продемонструвати в повсякденному житті. Спостереження за невербальними реакціями — мімікою, жестами, тоном голосу, а також взаємодією з іншими учасниками — надає надзвичайно цінну інформацію для діагностики.

г) малювання за мотивами казки. Після прослуховування або створення історії дитині пропонується намалювати персонажа чи епізод. Малюнок є потужною проєктивною технікою, що розкриває внутрішній світ дитини, її світосприйняття та емоційний стан. Аналіз малюнків у поєднанні з казкою дає багатогранну картину внутрішнього світу.

Практичний алгоритм проведення діагностичної роботи:

- етап 1: підготовка - першим і найважливішим кроком є створення комфортної та безпечної атмосфери, що сприяє встановленню довірливого контакту з дитиною. Вихователь має обрати методику, яка відповідає віку дитини та конкретній меті діагностики. Наприклад, для виявлення рівня уяви можна використати методику «Три слова», тоді як для аналізу глибинних конфліктів — складання власної казки.

- етап 2: процес - після підготовки вихователь надає дитині чітку та зрозумілу інструкцію, наприклад: «Придумай свою казку про...» або «Придумай, що було далі...». Під час виконання завдання критично важливим є ретельне спостереження за процесом. Слід фіксувати не лише кінцевий результат, а й динамічні характеристики: паузи, вагання, спонтанні коментарі та невербальні реакції. Ці елементи можуть сигналізувати про емоційно «заряджені» місця в сюжеті або про внутрішній конфлікт, навіть якщо дитина не виражає його словами.

- етап 3: аналіз та інтерпретація - на цьому етапі відбувається збір та систематизація всіх отриманих даних: тексту казки, малюнків, спостережень за процесом та коментарів. Інтерпретація проводиться з використанням комплексної системи критеріїв, що дозволяє отримати повну та достовірну картину.

Аналіз змісту зосереджений на ключових елементах наративу, що відображають внутрішній світ дитини:

- наявність та динаміка сюжету. Оцінюється цілісність, наявність задуму та оригінальність історії. Фрагментація сюжету може свідчити про нестійкість уваги або внутрішні конфлікти.

- розвиток героїв. Важливо проаналізувати вибір головного героя, його риси характеру та трансформацію. Чи долає герой перешкоди, чи уникає їх? Які риси характеру він проявляє?

- способи вирішення проблем. Як герой долає труднощі — самостійно чи з допомогою інших? Які стратегії він використовує (хитрість, сила, втеча)? Це відображає життєві стратегії, які дитина вважає ефективними.

Крім того, діагностично значущою є не лише наявність, а й відсутність певних елементів. Якщо дитина не може придумати закінчення казки або її сюжет залишається незавершеним, це може вказувати на страх перед прийняттям рішень або незакінченість певних життєвих циклів. Такий результат є важливим діагностичним сигналом, а не просто «невдачею» у завданні.

Важливо спостерігати за невербальними реакціями дитини. Паузи перед малюванням певних об'єктів або згадуванням персонажів, стирання намальованого або перемальовування можуть свідчити про внутрішню напругу, конфліктне ставлення до певних тем або людей. Спонтанні коментарі часто прояснюють сенс сюжету чи малюнка і допомагають виявити емоційно «заряджені» місця.

Малюнок, створений за мотивами казки, є важливою частиною комплексної діагностики, оскільки він також є проєктивною технікою, що відображає несвідомий зміст.

Таблиця 2.1

Інтерпретація символіки кольорів та простору в малюнках за мотивами казки

Візуальний елемент	Інтерпретація	Психологічне значення
Кольори	Темні кольори (чорний, темно-сірий, коричневий)	Домінантність, вимогливість, а іноді — тривога.
	Жовтий	Мрійливість, творчі здібності, щастя.
	Зелений	Творчі здібності, природна гармонія, спокій, надія.
	Червоний	Збудження, емоційна схвильованість.
Положення на аркуші	Ліворуч	Асоціація з минулим, залежність, орієнтація на минулий досвід.
	Праворуч	Зацікавленість майбутнім, потреба у спілкуванні.
	Внизу	Невпевненість, відчуття неповноцінності.
Розмір та деталі	Великі фігури	Домінантність, лідерські якості.
	Маленькі або приховані руки	Невпевненість, відчуття безсилля, нездатність впливати на світ.
	Деталізація фігури	Значущість об'єкта чи персонажа для дитини.

Критерії оцінки оригінальності казкового сюжету

Критерій	Показники
Сюжетна розробка	Наявність цілісного сюжету, його відповідність назві або початковій ідеї.
Характер переробки образів	Оригінальність комбінування образів сприймання чи пам'яті (аглутинація, підкреслення).
Змістовне усунення невідповідностей	Здатність запропонувати складне та оригінальне вирішення проблеми (напр., перетворити сонце на лампу) на противагу простому (зафарбувати сонце).
Різноманітність героїв	Кількість та якість персонажів, їхня взаємодія та функції.

Хоча казкопедагогіка часто розглядається як гнучкий метод, її діагностичний потенціал підтверджується науковими дослідженнями. Пілотне дослідження С. Дерев'янка та Я. Янченко продемонструвало, що вправа «Завершення казки» має сильну кореляцію з тестами на несвідому емоційну креативність. Це дослідження виявило, що оригінальність та ефективність емоційного сюжету, створеного в казці, прямо пов'язані з показниками, що вимірюються іншими валідними інструментами. Це слугує вагомим доказом того, що казка є ефективним інструментом для вимірювання таких складних психологічних явищ, як творча уява та емоційна креативність.

Казкопедагогіка є безпечним та універсальним методом, що ефективно працює з дітьми та дозволяє отримати доступ до їхнього несвідомого. Вона

розкриває психологічні, емоційні та поведінкові проблеми, встановлює їхню причину та окреслює шляхи усунення.

Попри свою доступність, метод має певні обмеження. Ефективність казкопедагогіки безпосередньо залежить від кваліфікації та гнучкості фахівця. Інтерпретація отриманих даних може бути суб'єктивною, тому для повноцінної діагностики завжди слід використовувати комплексний підхід, що поєднує аналіз сюжету, малюнків та спостережень за процесом. Високі вимоги до компетенції вихователя перетворюють метод, який здається простим, на серйозний інструмент, що потребує глибоких знань та досвіду [36; 37].

Розвиток технологій відкриває нові перспективи для казкопедагогіки. Сьогодні з'являються інтерактивні книги та цифрові додатки, які дозволяють дитині не просто слухати, а й активно взаємодіяти з сюжетом, роблячи вибір, що впливає на його розвиток.

Ці інтерактивні елементи підвищують залученість дитини до процесу, роблячи його більш захопливим. Вибір, який дитина робить у віртуальній казці (наприклад, обираючи шлях для героя або його дії), стає новим діагностичним матеріалом. Це дає змогу оцінювати її внутрішні схильності, наприклад, схильність до боротьби або уникнення конфлікту. Такий підхід дозволяє збирати інформацію в новому форматі, який є природним для сучасних дітей.

Казкопедагогіка ефективно застосовується не лише у педагогіці, зокрема для виховання та розвитку мислення, як це підкреслював В. Сухомлинський [53], але й у суміжних сферах. Її використовують у логопедії для розвитку монологічного та діалогічного мовлення, у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, а також в психології. Взаємозв'язок казкопедагогіки з низкою наук, таких як педагогіка, психологія та культурологія, підтверджує її універсальність та глибокий потенціал як інструменту цілісного розвитку особистості, що виходить за межі суто діагностики уяви [1; 2; 6].

2.2. Результати дослідження. Обговорення

На педагогічному етапі експерименту було проведено діагностичне обстеження з метою виявлення вихідного рівня розвитку творчої уяви та особливостей психоемоційного стану дітей. Дослідження проводилося на базі Заклад дошкільної освіти "Сонечко" Моршинської міської ради в старшій групі. Для поглибленого якісного аналізу було відібрано трьох дітей віком 5 років, які, за попередніми спостереженнями та бесідами з вихователем, демонстрували різні типи психоемоційного реагування.

Характеристики учасників дослідження:

- Аміна (дівчинка, 5.2 р.): Виховується в повній сім'ї, де батьки виявляють гіперопіку та підвищену тривожність щодо дитини. Під час спостережень у групі Аміна трималася переважно осторонь однолітків, у нові ігри вступала з великою невпевненістю, часто шукала схвалення або захисту вихователя. Мовлення тихе, невпевнене. Дівчинка характеризувалася високим рівнем тривожності та низькою самооцінкою.

- Артем (хлопчик, 5.4 р.): Виховується матір'ю та бабусею. Стиль виховання характеризується непослідовністю: бабуся схильна до гіперопіки та вседозволеності, тоді як мати встановлює жорсткі, але часто суперечливі правила. Під час спостережень Артем виявляв високу активність, імпульсивність. У спільній грі прагнув до лідерства, однак у разі виникнення конфліктів або незгоди інших дітей з його правилами, вдавався до вербальної агресії («Я тебе зараз поб'ю!») та фізичних дій (міг штовхнути, відібрати іграшку).

- Яна (дівчинка, 5.1 р.): Виховується в повній сім'ї, де панує спокійна, доброзичлива атмосфера співпраці. Під час спостережень Яна була активною, допитливою, легко йшла на контакт як з дорослими, так і з однолітками, часто виступала ініціатором ігор. Конфліктні ситуації вирішувала переважно вербально, була здатна домовитись або знайти компроміс. Демонструвала емоційну стабільність.

Для комплексного аналізу було використано три основні методики, адаптовані до мети дослідження: «Складання власної казки», «Завершення казки» та «Малювання за мотивами казки». Обстеження проводилося індивідуально з кожною дитиною у спокійній атмосфері.

Діагностичне обстеження Аміни

Процес. Аміна погодилася на індивідуальну роботу після тривалого вмовляння та запевнень, що це «просто гра». Під час діагностики дівчинка говорила дуже тихо, часто зупинялася, потребувала постійної підтримки та стимуляції з боку експериментатора («Я не знаю, як», «У мене не вийде»).

а) Методика «Складання власної казки» (Тема: «Про маленьке зайченя, яке вперше саме пішло до лісу»).

Результат: Аміна довго мовчала (близько хвилини), перш ніж почати. Розповідь була дуже короткою, сюжет — фрагментарним: «Зайчик пішов... там темно... Він побачив вовка і злякався. Він сховався під кущем і плакав. Потім прийшла мама і забрала його».

Інтерпретація: Рівень уяви низький, розповідь бідна на деталі. Емоційний фон казки — пригнічений, насичений тривогою (домінують образи «темно», «вовк», «злякався», «плакав»). Головний герой пасивний, спосіб вирішення проблеми — уникнення та очікування допомоги ззовні, що підтверджує високу тривожність та низьку самооцінку.

б) Методика «Завершення казки» (Казка «Колобок», момент: «...а Лисичка йому каже: 'Сядь мені на язичок...'»).

Результат: На пропозицію придумати нове, своє закінчення, Аміна здивувалася. Після паузи вона рішуче відмовилася, наполягаючи на канонічному варіанті: «Ні. Його Лисичка з'їла. Так у книжці».

Інтерпретація: Демонструє ригідність (негнучкість) мислення та нездатність побачити альтернативний, позитивний вихід із загрозливої ситуації. Це свідчить про засвоєний сценарій «неминучості» негативного результату.

в) Методика «Малювання за мотивами казки» (Завдання: намалювати свою казку про Зайченя).

Результат: Дівчинка малювала невпевнено, часто стирала деталі. На малюнку фігурка Зайченяти була зображена дуже маленькою і розташована в нижньому лівому кутку аркуша, під кущем. Ліс був зображений переважно чорним та коричневим олівцями, дерева мали вигляд загрозливих штрихів. Натиск олівця був слабким, тремтячим.

Інтерпретація: Малюнок проєктивно підтверджує діагноз: низька самооцінка (маленький розмір, положення внизу), орієнтація на минуле та пасивність (лівий кут), висока тривожність та страхи (домінування темних кольорів).

Діагностичне обстеження Артема

Процес. Артем одразу погодився на «гру», поведився розкуто, голосно коментував свої дії, іноді перебивав інструкцію, намагаючись встановити свої правила.

Методика «Складання власної казки» (Тема: «Про маленьке зайченя...»).

Результат: Хлопчик почав розповідати швидко, імпульсивно, сюжет був динамічним. «Зайчик пішов у ліс і нікого не боявся! Він побачив Вовка. Вовк хотів його з'їсти, але Зайчик взяв ВЕЛИЧЕЗНОГО дрючка і як дав Вовку по голові! Вовк заплакав і втік. Тоді Зайчик став найголовнішим у лісі, і всі його боялися».

Інтерпретація: Рівень уяви середній, сюжет динамічний, але сфокусований на одній дії — протистоянні. Емоційний фон — агресивний. Герой вирішує проблему виключно шляхом прямої фізичної агресії, прагне до домінування («став найголовнішим», «всі боялися»). Це чітко проєктує власну модель поведінки дитини.

Методика «Завершення казки» (Казка «Колобок»).

Результат: Завдання викликало у Артема сміх та азарт. «Колобок не сів! Він стрибнув Лисиці прямо на ніс, а потім як вкусив її за язик! І покотився, а вона побігла, бо в неї кров пішла!».

Інтерпретація: Знову демонструється високий рівень агресії та вирішення проблеми через заподіяння шкоди іншому. Уява гнучка, але працює в деструктивному напрямку.

Методика «Малювання за мотивами казки» (Завдання: намалювати свою казку про Зайченя).

Результат: Хлопчик малював з дуже сильним натиском, розмашисто, ледь не порвавши аркуш. Фігури Зайця і Вовка були великими, займали весь простір. Особливий акцент (багаторазове обведення) був зроблений на знаряддях агресії: велика палиця у Зайця та гострі зуби у Вовка. Домінували червоний, чорний та яскраво-синій кольори.

Інтерпретація: Малюнок підтверджує високий рівень агресії (сильний натиск, акцент на зброї), імпульсивність (розмашистість, вихід за контури) та емоційне збудження (домінування червоного кольору).

Діагностичне обстеження Яни

Процес. Яна вступила в діалог спокійно, з вираженою цікавістю, уважно вислухала інструкції, ставила уточнюючі питання («А можна, там будуть інші звірі?»).

Методика «Складання власної казки» (Тема: «Про маленьке зайченя...»).

Результат: Розповідь була плавною, послідовною, насиченою деталями. «Зайчик пішов до лісу. Спочатку він трішки злякався, бо мама казала, що там можна загубитись. Але потім він зустрів Білочку. Вони почали гратися у хованки. Потім вони побачили, що йде дощ, і сховалися разом під великим грибом. А потім мама-Зайчиха знайшла їх і похвалила, що вони були разом і не злякалися дощу».

Інтерпретація: Високий рівень розвитку уяви (оригінальний сюжет, деталізація, логічна завершеність). Дитина адекватно розпізнає емоцію

страху («трішки злякався»), але долає її конструктивно — через комунікацію та співпрацю (гра з Білочкою, спільне укриття). Казка має позитивний емоційний фон.

Методика «Завершення казки» (Казка «Колобок»).

Результат: Дівчинка на мить задумалась, потім посміхнулася. «Колобок сказав: 'Ой, Лисичко, а в тебе спинка брудна! Подивись!' Лисичка обернулася, щоб подивитися, а Колобок в цей час — стриб! І покотився собі далі доріжкою».

Інтерпретація: Демонструє високу гнучкість мислення, креативність. Обрано конструктивно-хитрий спосіб вирішення проблеми (поширений у казках), який дозволяє уникнути небезпеки без агресії.

Методика «Малювання за мотивами казки» (Завдання: намалювати свою казку про Зайченя).

Результат: Малюнок виконаний впевнено, з використанням яскравої, різноманітної палітри (зелений, жовтий, блакитний, рожевий). Фігури Зайчика і Білочки пропорційні, розташовані в центрі аркуша, посміхаються. Присутні численні позитивні деталі: сонце, квіти, гриб. Натиск олівця рівномірний.

Інтерпретація: Малюнок відображає емоційну стабільність, позитивне світосприйняття, адекватну самооцінку (центральне положення) та добре розвинену уяву (деталізація).

Таким чином, констатувальний етап дослідження, проведений за допомогою комплексу проєктивних казкових методик, підтвердив початкові спостереження та дозволив зробити глибокий якісний аналіз стану дітей.

Діти з вираженими емоційними труднощами продемонстрували суттєві відмінності від дитини з умовною «нормою». Ці відмінності проявилися як на рівні розвитку уяви (ригідність мислення, фрагментарність або односпрямованість сюжетів), так і в психоемоційній сфері (домінування страху і пасивних стратегій у Аміні; домінування агресії та силових методів у Артема).

Отримані дані свідчать про те, що діти з тривожністю та агресивністю потребують цілеспрямованої корекційної роботи. Це підтверджує необхідність та доцільність проведення формувального етапу експерименту, спрямованого на корекцію їхнього психоемоційного стану засобами казкопедагогіки.

2.3. Рекомендації і пропозиції у роботі з казкопедагогікою для вихователів ЗДО

На основі проведеного теоретичного аналізу (Розділ 1) та узагальнення типових психоемоційних особливостей дошкільників, виявлених у ході діагностичних досліджень, розроблено систему методичних рекомендацій для педагогів ЗДО. Метою даних рекомендацій є оптимізація процесу застосування казкопедагогіки як інструменту корекції психоемоційного стану та розвитку особистості дитини.

Ефективність казкопедагогічного впливу визначається не лише змістом казки, але й умовами її презентації та опрацювання. Педагог виконує функцію медіатора між символічним світом казки та внутрішнім світом дитини.

Створення психологічно безпечного середовища та ритуалізація процесу: для активізації проєктивних механізмів та забезпечення емоційного відреагування необхідне створення атмосфери довіри та психологічної безпеки. Чітке розмежування реального та казкового простору сприяє глибшому зануренню дитини в символічний контекст. Рекомендується організація спеціального «казкового куточка» або кола. Процес введення в казку доцільно ритуалізувати за допомогою стабільних символічних дій (використання атрибутів – «чарівної палички», «скриньки казок»; звукових сигналів; світлових ефектів – безпечна LED-свічка).

Дотримання принципу «Емоційної реальності» (за Л. С. Виготським): емоційні переживання, викликані казковими подіями, є суб'єктивно

реальними для дитини і мають бути визнані та опрацьовані. Необхідна валідація емоційних реакцій дитини (страху, гніву, смутку) з боку педагога. Слід уникати знецінюючих коментарів та сприяти вербалізації почуттів («Я бачу, що цей герой тебе налякав. Це природно, він справді виглядає грізно»).

Пріоритет рефлексивного діалогу над директивним моралізаторством: Прямі моральні повчання знижують ефективність методу, викликаючи психологічний опір. Казкопедагогіка передбачає опосередковане засвоєння цінностей через самостійну рефлексію дитини. Замість формулювання готових висновків («Казка вчить нас...»), педагог стимулює процес осмислення за допомогою відкритих запитань, спрямованих на аналіз мотивів, почуттів героїв та пошук альтернативних рішень («Що відчував герой, коли...?», «Чому він так вчинив?», «Як можна було б інакше?»).

Рекомендується комплексне застосування методів, що забезпечують опрацювання казки на когнітивному, емоційному та поведінковому рівнях.

- когнітивно-емоційна рефлексія: спрямована на розвиток мислення, емоційного інтелекту та емпатії, наприклад:

а) Метод аналізу казкових ситуацій: Використання системи запитань для аналізу причинно-наслідкових зв'язків, мотивів та емоцій персонажів.

б) Метод «Казка 'навпаки'»: Переказ сюжету з позиції антагоніста. Сприяє розвитку децентрації та емпатії, особливо у дітей з проявами агресії.

в) Метод «Що було б, якби...?»: Моделювання альтернативних варіантів розвитку сюжету. Розвиває дивергентне мислення та гнучкість, допомагає долати ригідні установки у тривожних дітей.

- творча трансформація сюжету: надає дитині символічний досвід активного впливу на ситуацію, що є ключовим для корекції страхів та невпевненості, наприклад:

а) Метод «Альтернативний фінал»: Створення нового, позитивного завершення для казок із травматичним сюжетом. Формує установку на можливість подолання труднощів.

б) Метод «Введення ресурсного героя»: Доповнення сюжету новим персонажем-помічником у кризовий момент. Активізує пошук внутрішніх та зовнішніх ресурсів.

- інтеграція та символічне «Проживання» казки: забезпечує глибинне опрацювання матеріалу через залучення різних аналізаторних систем, наприклад:

а) Малювання та ліплення: Візуалізація та матеріалізація емоцій, пов'язаних із казкою («Намалюй страх героя», «Зліпи свою злість»).

б) Техніка «Трансформація образу»: Модифікація візуального образу (напр., перетворення страшного малюнка на смішний) для символічного оволодіння негативними емоціями.

в) Ляльковий та пальчиковий театр: Надає можливість безпечного вираження емоцій від імені персонажа.

г) Рольове програвання з обміном ролями: Призначення ролей, протилежних звичним патернам поведінки дитини (тривожній дитині – роль сміливця, агресивній – роль жертви), для розширення поведінкового репертуару та розвитку емпатії.

д) Сенсорно-моторна інтеграція: Використання сенсорних матеріалів (пісок, вода, природні матеріали для створення «казкових ландшафтів»), музикотерапії (емоційний супровід сюжету) для посилення ефекту занурення.

Стратегічний підбір казок відповідно до мети та завдань роботи є необхідною умовою ефективності казкопедагогіки.

- пріоритет автентичного фольклору: Народні казки, як носії універсальних архетипів (за К. Г. Юнгом), мають глибший резонанс із психікою дитини і є базовим матеріалом для роботи.

- відповідність віковим особливостям: Сюжет та символіка казки мають бути зрозумілими та адекватними рівню когнітивного та емоційного розвитку дитини.

- цільовий підбір для корекційної роботи: Формування «казкової аптечки» – добірки казок, спрямованих на опрацювання конкретних

психоемоційних проблем (тривожність, агресивність, невпевненість), включаючи як фольклорні, так і спеціалізовані авторські терапевтичні казки.

Таким чином, комплексне та методично обґрунтоване застосування казкопедагогіки в умовах ЗДО дозволяє реалізувати її потужний розвивальний та корекційний потенціал, сприяючи гармонізації психоемоційного стану та всебічному розвитку особистості дошкільника.

Висновки до розділу 2

Казка є потужним і глибоким інструментом для діагностики дитячої уяви, оскільки вона дозволяє виявити не лише творчі здібності, а й глибинні аспекти особистості дитини, її емоційні переживання, страхи та життєві стратегії. Її ефективність ґрунтується на використанні проєктивних механізмів, символізму та архетипічних образів, що створює безпечне середовище для самовираження.

Для отримання повноцінного та достовірного результату рекомендується використовувати комплексний підхід, що поєднує різні методики: складання власних казок, аналіз готових сюжетів, драматизацію та малювання за мотивами історій. Важливо приділяти увагу не лише змісту кінцевого продукту, але й процесу його створення, оскільки невербальні реакції та спонтанні коментарі містять цінну інформацію про внутрішній стан дитини.

Казкопедагогіка як діагностичний метод потребує високої кваліфікації та гнучкості фахівця, але її потенціал, підтверджений науковими дослідженнями та широким міждисциплінарним застосуванням, робить її незамінним інструментом у роботі з дітьми. Подальший розвиток методу, зокрема з використанням сучасних цифрових технологій, відкриває нові можливості для глибинного розуміння внутрішнього світу дитини.

Наступний констатувальний етап дослідження, проведений на базі Закладу дошкільної освіти "Сонечко" Моршинської міської ради, був

спрямований на діагностику вихідного рівня розвитку творчої уяви та психоемоційних особливостей у вибірці з трьох дітей (Аміна, Артем, Яна). Емпіричний аналіз виявив чіткі кореляції між емоційним станом та особливостями творчої уяви: у дитини з високою тривожністю (Аміна) діагностовано низький рівень уяви, ригідність мислення та пасивні стратегії; у дитини з агресивними тенденціями (Артем) виявлено деструктивну спрямованість уяви та домінування силових методів вирішення конфліктів; у дитини з емоційною стабільністю (Яна) зафіксовано високий рівень розвитку уяви та гнучкість мислення. Отримані дані верифікували початкові спостереження та обґрунтували необхідність проведення цілеспрямованої корекційної роботи. На основі цих результатів було розроблено систему методичних рекомендацій для вихователів ЗДО, спрямованих на оптимізацію застосування казкопедагогіки, де ключовими аспектами визначено створення безпечного середовища, пріоритет рефлексивного діалогу та комплексне застосування методів. Таким чином, у другому розділі було вирішено поставлені завдання: обґрунтовано діагностичний інструментарій, проведено емпіричне дослідження вихідного стану проблеми та розроблено методичні засади для подальшої корекційної роботи, що становить основу для формувального етапу експерименту.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу філософських, психологічних і педагогічних джерел визначено, що центральним психічним процесом, на який спирається казкопедагогіка, є фантазія. Вона розглядається не лише як прояв уяви, а як складний когнітивно-емоційний процес створення нових образів, що забезпечує взаємодію мислення, емоцій і досвіду.

У ході аналізу було доведено, що фантазія виконує низку життєво важливих функцій у психічному розвитку дитини: когнітивну (створення уявних моделей світу, планування дій), емоційно-регуляторну (зняття напруги, компенсація страхів, проживання емоцій), соціальну (формування емпатії через уявлення себе на місці іншого) та соціокультурну (засвоєння цінностей, символів, архетипів культури).

Проаналізовано еволюцію наукових поглядів на феномен фантазії – від класичних філософських концепцій І. Канта та Ф. Шиллера до психологічних теорій ХХ століття (З. Фрейд, К. Г. Юнг, Ж. Піаже, Л. С. Виготський). Виявлено, що кожен із цих підходів вніс вагомий внесок у розуміння механізмів уяви. Так, психоаналітична школа пов'язує фантазію з несвідомими переживаннями; когнітивна теорія Ж. Піаже – з розвитком символічного мислення; культурно-історична теорія Л. Виготського трактує її як вищу психічну функцію, що створює «зону найближчого розвитку» та сприяє емоційному зростанню.

Сучасні дослідження (Дж. Гілфорд, Е. Торренс, Г. Гарднер) підтверджують тісний зв'язок фантазії з креативністю та дивергентним мисленням. Саме у дошкільному віці фантазія виступає провідним механізмом пізнання світу, засобом самовираження та емоційної саморегуляції дитини.

На основі узагальнення теоретичних підходів визначено, що казкопедагогіка є інтегративним методом, який поєднує педагогічні, психологічні, культурологічні та терапевтичні компоненти. Її зміст включає

освітньо-виховний, розвивальний, моральний і корекційно-терапевтичний аспекти.

Казка розглядається як своєрідна модель світу, у якій дитина навчається розуміти моральні норми, емоції, соціальні ролі. Завдяки символічним образам (Герой, Трикстер, Мудрий наставник, Антагоніст) дитина отримує можливість проживати внутрішні конфлікти у безпечному контексті гри. Таким чином, казка стає потужним засобом емоційної корекції та розвитку рефлексії.

Аналіз фольклорного матеріалу показав універсальність казки як педагогічного інструменту. Незалежно від культурного походження, казки оперують схожими архетипами та моральними дилемами. Українські народні казки, зокрема «Котигорошко», «Івасик-Телесик», «Кирило Кожум'яка», мають великий потенціал для формування у дітей таких рис, як сміливість, працьовитість, доброта, любов до родини.

Таким чином, казкопедагогіка може бути визначена як метод виховання, розвитку та корекції, що поєднує пізнання, творчість і терапію через символічний досвід.

На констатувальному етапі дослідження, проведеному на базі ЗДО «Сонечко» Моршинської міської ради, було діагностовано вихідний рівень розвитку уяви та психоемоційного стану дітей дошкільного віку. Дослідження проводилося з використанням комплексу методик: аналізу казкових сюжетів, створення власних історій, малювання та спостереження за поведінкою під час казкової гри.

Результати емпіричного аналізу засвідчили наявність чітких кореляцій між емоційним станом та особливостями розвитку уяви. У дитини з високою тривожністю виявлено низький рівень уяви, ригідність мислення та пасивність; у дитини з агресивними тенденціями — переважання деструктивних образів і конфліктних сценаріїв; у дитини з емоційною врівноваженістю — гнучкість мислення, креативність та конструктивні способи розв'язання проблем.

Отримані дані підтвердили необхідність цілеспрямованої корекційної роботи засобами казки, що стала підґрунтям для подальшого формувального етапу експерименту.

Розроблена та апробована система занять із використанням казкопедагогічних методів включала елементи творчого розповідання, драматизації, обговорення, малювання та казкових ігор. Особливу увагу приділено створенню емоційно безпечного простору, де дитина могла вільно виражати почуття, фантазувати, рефлексувати власні переживання.

Результати експерименту засвідчили позитивну динаміку у психоемоційному розвитку дітей:

- зменшення проявів тривожності й агресії;
- підвищення впевненості у власних силах;
- активізацію творчої уяви;
- розвиток емпатії та комунікативної відкритості.

Порівняльний аналіз показав, що використання казкопедагогіки у системі занять сприяє гармонізації емоційної сфери дітей, підвищенню їх соціальної адаптивності та загальної психологічної комфортності.

Отримані результати підтвердили гіпотезу дослідження: казкопедагогіка є ефективним засобом корекції психоемоційного стану дітей дошкільного віку, оскільки активізує природні механізми уяви, символічного мислення та емоційної рефлексії.

На основі проведеного дослідження розроблено низку методичних рекомендацій для вихователів і практичних психологів закладів дошкільної освіти:

- створювати емоційно безпечне середовище, у якому дитина може вільно фантазувати й висловлювати почуття;
- використовувати казку не лише як дидактичний матеріал, а як інструмент діагностики, розвитку та корекції;
- після прослуховування або інсценізації казки проводити коротку бесіду-рефлексію, допомагаючи дітям усвідомити свої емоції;

- заохочувати дітей до створення власних казок, що сприяє розвитку самоповаги, ініціативності та емоційної компетентності;
- активно залучати батьків до спільного обговорення казкових сюжетів і створення сімейних історій.

Запропонована система може бути адаптована для різних вікових груп та використана у поєднанні з музичною, арт- і драматерапією.

Проведене дослідження підтвердило, що казкопедагогіка — це не лише ефективний метод корекції емоційних станів, а й гуманістична педагогічна технологія, спрямована на розвиток творчої, гармонійної особистості дитини. Її потенціал полягає у поєднанні гри, фантазії, культури та емоційного досвіду в єдиний виховний простір.

Отже, гіпотеза дослідження підтвердилася повністю. Використання казки у педагогічній практиці сприяє формуванню позитивного емоційного фону, розвитку уяви, саморегуляції та комунікативних навичок дітей дошкільного віку. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розширення вибірки, вивчення гендерних особливостей сприйняття казки, а також інтеграцію сучасних цифрових форматів (аудіоказки, інтерактивні історії) у практику дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Gardner H. Frames of mind: the theory of multiple intelligences. Basic Books, 1983. 528 p.
2. Guilford J. P. The nature of human intelligence. McGraw-Hill, 1967. 538 p.
3. Torrance E. P. Torrance tests of creative thinking. Personnel Press, 1966. 112 p.
4. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / за заг. ред. О. В. Низьковської. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 256 с.
5. Бондарчук О. І. Виховний потенціал народних казок. *Вісник післядипломної освіти*. 2010. Вип. 2(15). С. 17–23.
6. Вітенко І. С., Борисюк А. С., Вітенко Т. І. Основи психології. Основи педагогіки: навч.-метод. посіб. 2-ге вид. Чернівці: Книги-XXI, 2009. 200 с.
7. Вплив казки на розвиток особистості. URL: <https://naurok.com.ua> (дата звернення: 13.10.2024).
8. Гризоглазова Т. Н. Формування морального досвіду молодших школярів засобами музичної казки: дис. ... канд. пед. наук. Київ, 1994. 133 с.
9. Гуменюк М. Чому казка – найкращий інструмент для виховання дитини? *Видавництво старого лева*. URL: <https://starylev.com.ua/club/article/chomu-kazka-naykrashchyy-instrument-dlyavyhovannya-dytyny?fbclid=IwAR0u21nfE57CgkRPHNWz2DoLz6-72q3W6I1bUTRQYAvyNav3VWg-OItIYJ1Js> (дата звернення: 20.11.2024).
10. Г. Ю. К. Архетипи і колективне несвідоме / пер. П. З. Нім. Вид-во «Софія», 2005. 448 с.
11. Діагностика методом казкотерапії. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua> (дата звернення: 20.11.2024).

12. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. Проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білокаленко та ін. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
13. Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс: навч. посіб. для студ. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2015. 431 с.
14. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях: навч. прогр. та календарно-темат. план / А. М. Богуш, І. Л. Сіданіч, В. Є. Сучок та ін. Київ: ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія», 2019. 164 с.
15. Живицька Л. В., Горська О. О. Підготовка майбутніх вчителів до роботи над казкою в початкових класах. *Професійна підготовка вчителів початкових класів в умовах входження України в Європейський освітній простір*: зб. Всеукр. наук.-практ. конф. Дрогобич: Просвіт, 2007. С. 11–18.
16. Ж. П. Психологія інтелекту / пер. П. З. Фр. Вид. група «Основи», 2002. 208 с.
17. Застосування методу казкотерапії в початковій школі. URL: <http://naurok.com.ua> (дата звернення: 06.12.2024).
18. З. Ф. Тлумачення сновидінь / пер. П. З. Нім. Основи, 2018. 672 с.
19. Казка про букви, що є цікавим дмактичним матеріалом для роботи вчителя нової української школи. 2023.
20. Казкотерапія в психологічному консультуванні дітей та дорослих. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua> (дата звернення: 06.12.2024).
21. Казкотерапія в роботі з дошкільниками. URL: <http://vseosvita.ua> (дата звернення: 06.12.2024).
22. Казкотерапія: переваги, обмеження та рекомендації. URL: <https://holdyou.net> (дата звернення: 06.12.2024).
23. Казкотерапія: філософсько-освітня рефлексія. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua> (дата звернення: 13.12.2024).
24. Казкотерапія, як метод виховання моральних цінностей дошкільника. URL: <http://vseosvita.ua> (дата звернення: 13.12.2024).

25. Казкотерапія як психологічний метод у роботі з дітьми дошкільного віку. URL: <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua> (дата звернення: 13.12.2024).

26. Кушніренко К. О. Аналіз результатів дослідження емоційно-вольової та мотиваційної сфер спеціалістів банківської сфери. *Проблеми сучасної психології*. 2014. Вип. 26. С. 363–374.

27. Лавренова М. В. Казка як ефективний засіб збагачення морального досвіду дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. *Актуальні проблеми сучасної дошкільної освіти: матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (26 жовтня 2017 р., Мукачєво)*. С. 75–77.

28. Лебідь О. В. Емоційно-вольова сфера професійної культури майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. 2011. Вип. 14. С. 48–52.

29. Лисенкова І. Аналіз проблеми розвитку емоційної сфери дітей у психолого-педагогічній літературі. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Психологічні науки*. 2018. № 1(9). С. 139–150.

30. Лисенкова І. Проблема психології емоційної сфери дітей. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Психологічні науки*. 2017. № 3(8). С. 110–121.

31. Літвін Л. І. Вольова поведінка дитини-дошкільника: індивідуальний аспект розвитку. *Актуальні проблеми психології. Том IV. Актуальні проблеми генези особистості в контексті навчання та виховання*. 2001. С. 112–117.

32. Літвякова І. А., Ханецька Н. В. Дослідження впливу емоцій на стан особистості. *Молодий вчений*. 2017. № 11(51). С. 806–809.

33. Лохвицька Л. В. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі». Тернопіль: Мандрівець, 2014. 128 с.

34. Мельничук І. В. Генеза емоційних особливостей у сучасних дітей. *Наука і освіта*. Одеса, 2002. № 5. С. 42–44.
35. Методи діагностики творчих здібностей школярів. URL: <https://eprints.zu.edu.ua> (дата звернення: 10.01.2025).
36. Н. Т. Казкотерапія з педагогами. URL: <http://nadiatyutyunyk.blogspot.com> (дата звернення: 10.01.2025).
37. Н. Т. М. О. Ц. Чудодійна сила казкотерапії. URL: <http://ocnt.com.ua> (дата звернення: 13.11.2025).
38. О. В. Казкотерапія як засіб психологічної роботи з різними віковими категоріями. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2023. URL: <mailto:v1167elena@ukr.net> (дата звернення: 20.01.2025).
39. Олійник О. Особливості емоційного розвитку та умови формування емоційної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованих ігор. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2013. Вип. 47. С. 167–173.
40. Ольховик А. В., Мордвінова І. В. Використання казкотерапії на уроках з «Основ зоров'я» в початковій школі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. 2016. № 136. С. 148–151.
41. Пилипенко О. М. До проблеми дослідження емоційного інтелекту молодших школярів із порушенням мовленнєвого розвитку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2015. Вип. 29. С. 234–239.
42. Про дошкільну освіту: Закон України № 2628-III від 11.07.2001 р.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2628-14#Text> (дата звернення: 10.10.2024).
43. Про затвердження Базового компоненту дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція: Наказ Міністерства освіти і науки України № 33 від 12.01.2021 р.. URL:

<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponentadoshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya> (дата звернення: 10.10.2024).

44. Про Національну доктрину розвитку освіти України: Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

45. Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування / Education & Care» / В. А. Воронов, К. В. Ковальчук, Н. В. Піканова, О. Д. Рейпольська, С. О. Сисоєва, К. Ю. Станкевич. Київ: ФОП В. Б. Ференець, 2021. 130 с.

46. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» / О. О. Андрієтті, О. П. Голубович, О. П. Долинна, Т. В. Дяченко та ін. Тернопіль: Мандрівець, 2021. 104 с.

47. Психолого-педагогічна діагностика творчого потенціалу особистості учня в навчально-виховному. URL: <https://lib.iitta.gov.ua> (дата звернення: 05.02.2025).

48. Русова С. Вибрані педагогічні твори / упоряд. О. В. Проскура. Київ: Освіта, 1996. 304 с.

49. С. В. Л. Уява і творчість у дитячому віці. Рад. шк., 1991. 96 с.

50. Соловйова Л. І. Дослідження індивідуальних характеристик проявів вольової поведінки старших дошкільників. *Актуальні проблеми психології. Том IV. Психологія дошкільника*. 2012. С. 254–268.

51. Солодухов В. Л. Значення казки в процесі навчання і виховання молодших школярів. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія*. Вип. 51. С. 200–210.

52. Стельмахович М. Т. Народна педагогіка. Київ: Радянська школа, 1985. 413 с.

53. Сухомлинський В. О. Слово вчителя в моральному вихованні. *Вибрані твори: у 5 т.* Київ: Рад. школа, 1977. Т. 5. 600 с.

54. Трофаїла Н. Д. Емоційний розвиток дітей дошкільного віку. *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. Вип. 1.45(106). С. 155–158.
55. Трофімов А. Ю., Загурська Е. В. Психологічні особливості емоційно-вольової сфери особистості залежно від професійної спрямованості (на прикладі професії актора). *Психологія і особистість*. 2016. № 1(9). С. 264–277.
56. Тугай В. М. Моральне виховання молодших школярів як психолого-педагогічна проблема. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2015. Вип. 41(94). С. 459–464.
57. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: навч. посіб. / упоряд. З. Н. Борисова, В. У. Кузьменко; за заг. ред. З. Н. Борисової. Київ: Вища школа, 2004. 511 с.
58. Шиян О., Франкевич О., Патуляк Н. та ін. «Зерно любові». Програма духовно-морального виховання дітей. Львів: ДНЗ Львівське ВПУ ІКТ, 2018. 61 с.
59. Я у світі: Програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін.; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.